

VERTELCULTUUR

e-zine van het Meertens Instituut
over mondelinge overlevering en verhalen vertellen

verschijnt twee keer per jaar
4e jaargang (2017), nummer 2

Redactie: Theo Meder & Marianne van Zuijlen (Meertens Instituut)

Omslag:

Tristan en Isolde van
Edmund Blair Leighton, 1902.

ISSN 2405-5573
Vormgeving: Ineke Meijer

INHOUD

Inleiding	4
Cilia de Haan, Mirjam de Vries, Nick van Goor, Dominick Keus & Theo Meder Hoofse liefde	6
Marianne van Zuijlen Zingende bijen en sprekende paarden	15
Tara Neplenbroek Hoe Anansi Nederlanders op de hak neemt	23
Lisanne van Kesteren Tattas be like: een spottende blik op Nederlandse cultuur	33
Theo Meder & Martine de Bruin In Memoriam Marie van Dijk (7-11-1943 – 27-9-2017)	40
Kort nieuws	44
Advertenties	48

INLEIDING

Computers beginnen een steeds belangrijker onderdeel uit te maken van ons leven, of we dat nu leuk vinden of niet. Vertellers kunnen steeds gemakkelijker online inspiratie opdoen. Sinds enige tijd is er bijvoorbeeld een Facebookgroep **Nederlandse Sagen en Legenden** die in rap tempo wordt gevuld.

Ook in het wetenschappelijk onderzoek begint de computer een steeds prominenter rol te vervullen: e-humanities is hip, computational humanities is sexy. En er staan geldschietters klaar om het onderzoek te bekostigen. Er wordt thans veel heil gezien in computeranalyse van big data, grote gegevensbestanden die het menselijk overzicht te boven gaan, maar waarin computers patronen weten te ontdekken. Computers kunnen emoties analyseren in honderden teksten tegelijk, ze kunnen wordclouds maken van grote bestanden, ze kunnen je laten zoeken met *wildcards*, ze kunnen netwerken visualiseren, ze kunnen teksten clusteren op stijlkenmerken en ze kunnen in sommige gevallen zelfs anonieme werken aan auteurs koppelen...

Ook in het universitaire onderwijs moeten studenten aan de e-humanities, en het afgelopen studiejaar zijn studenten met mij op zoek gegaan naar hoofse liefde in een grote hoeveelheid Middelnederlandse teksten. Met een ander groepje probeerden we met de computer uit te vinden of een bepaalde ridderroman door één of twee auteurs is geschreven. Dat laatste onderzoek wordt elders gepubliceerd, maar van de zoektocht naar de hoofse liefde wordt hier kort verslag gedaan. Verder staan we in deze aflevering van *Vertelcultuur* onder meer stil bij een recente publicatie over de zes emotionele basispatronen waar verhalen uit zouden bestaan.

Lisanne van Kesteren belicht in deze aflevering nog een ander internet-fenomeen: de internet meme, die zich kan voordoen als een plaatje met een grappig bijschrift.

In dit geval gaat het om de 'Tattas be like': de gewoonten van de witte Nederlander. Daarmee is het bruggetje gemaakt naar nog een andere blik van buiten op Nederlanders: de Surinaamse en Antilliaanse verhalen over Anansi, waarin de spin het opneemt tegen opposanten als de koning en de tijger, die volgens Tara Neplibroek symbool stonden voor de witte overheerser. En wat krijgt Anansi allemaal te verwerken als hij in Nederland om zich heen kijkt?

We zijn de aloude traditionele volksverhalen echter niet vergeten. Marianne van Zijlen schrijft over een merkwaardig verhaaltje dat ervan getuigt dat dieren gaan zingen of mensentaal praten in de kerstnacht of met de jaarwisseling. Het is interessant om te vernemen wat dieren elkaar dan te vertellen hebben...

Tot slot staan Martine de Bruin en ik stil bij het overlijden van onze voormalige collega Marie van Dijk, die door haar kennis van balladen ook geïnteresseerd was in verhalen.

Oude afleveringen van *Vertelcultuur* zijn hier nog altijd te downloaden:

Vertelcultuur 1 (2014) 1-2

Vertelcultuur 2 (2015) 1

Vertelcultuur 2 (2015) 2

Vertelcultuur 3 (2016) 1

Vertelcultuur 3 (2016) 2 (*special issue*: oratie Theo Meder, *De Staart van de Pauw*)

Vertelcultuur 3 (2016) 3

Vertelcultuur 4 (2017) 1

Veel leesplezier toegewenst.

Theo Meder
(Meertens Instituut & Rijksuniversiteit Groningen)

**rijksuniversiteit
groningen**

Hoofse liefde

Cilia de Haan, Mirjam de Vries, Nick van Goor,
Dominick Keus & Theo Meder

Lancelot en Guinevere
(Edmund Blair Leighton)

Tristan en Isolde (Edmund Blair Leighton)

Wie een beetje is ingevoerd in de Middelnederlandse letterkunde, heeft wel van het begrip 'hoofse liefde' gehoord. Een edelman, een ridder, projecteert zijn liefde op een (jonk)vrouwe, een prinses of een koningin. De liefde is soms platonisch: de dame wordt op afstand aanbeden en op een voetstuk geplaatst. Maar men denkt ook al snel aan liefdesparen als Tristan en Isolde, of Lancelot en Guinevere. In die gevallen is er sprake van een geheime overspelige liefde, want de ridder mag dan wel vrijgezel zijn, de dame is getrouwd met de koning (respectievelijk koning Mark en koning Arthur). Kortom, het begrip 'hoofse liefde' spreekt tot de verbeelding, en hoofsheid verwijst naar al het schone van hof en hoffelijkheid, beschaving en goede manieren. Maar... wist men in de middeleeuwen zelf wel wat 'hoofse liefde' was? Het begrippenpaar als zodanig werd pas door romanist Gaston Paris in 1883 geïntroduceerd, en toen waren de middeleeuwen al bijna vier eeuwen voorbij. Romanisten gingen in Oudfranse teksten op zoek naar "amour courtois" en vonden niets tot nauwelijks iets. Theo Meder zocht in enkele Middelnederlandse teksten en vond zegge en schrijve één geval van hoofse liefde in de *Roman van Lancelot*, het eerste deel van de omvangrijke *Lancelotcompilatie*. Dat is bedroevend weinig, maar er was dan ook maar in een paar gedigitaliseerde Middelnederlandse teksten gezocht.

De hoeveelheid digitale Middelnederlandse teksten is inmiddels verveelvoudigd. In 1998 werd er door het Instituut voor Nederlandse Lexicologie een CD-ROM *Middelnederlands* uitgebracht met onder meer 336 Middelnederlandse teksten, in rijm en proza. Helaas stonden die teksten in software ingebed die snel niet meer compatibel was met de upgrades van Windows. In 2017 besloot het Instituut voor de Nederlandse taal (voorheen INL) uiteindelijk om alle teksten als los pakket **downloadbaar** te maken. Je krijgt dan voor nul euro een zip-file met 336 teksten gecodeerd in TEI (Text Encoding Initiative).

Met een groepje Groningse studenten Neerlandistiek in de e-Humanities besloot Theo Meder dit jaar om in een groter corpus aan teksten op zoek te gaan naar de hoofse liefde. Er werden 88 teksten geselecteerd waarin men zou verwachten dat hoofse liefde zou kunnen voorkomen. Natuurlijk alle ridderromans zoals de *Walewein* en de *Ferguut*, *Lanceloet en het hert met de Witte Voet* en de *Roman van Cassamus*. Maar ook moraliserende, religieuze en didactische teksten waarin men tegen de hoofse liefde zou kunnen waarschuwen of fulmineren, zoals *Des Coninx Summe*, de *Tafel van den Kersten Ghelove* en de *Spieghel Historiael*. En natuurlijk ook *Der Minnen Loep* van Dirc Potter, *Floris ende Blanchefloer*, *De Borchgravinne van Vergi*, *Die Rose* en voor de zekerheid de *Strofsische Gedichten* van Hadewijch. We hebben het alles bij elkaar over tienduizenden pagina's tekst, vele honderdduizenden regels poëzie en proza: *big data* dus. En die zijn in het tijdperk van de *computational humanities* met zijn kwantitatieve vragen een zegening.

```
karel_ende_elegast.xml
51 <text>
52 <body><head type="title"><pb n="16"/><milestone unit="fol" n="1r"/> die historie van coninck karel ende van elegast</head
>
53 </></>
54 <><milestone unit="fol" n="2r"/> <hi rend="bold">F</hi>Raeye historie ende al waer</>
55 <>Mach ic v tellen hoort naer</>
56 <>Het was op enen auontstont</>
57 <>Dat karel slapen begon</>
58 < n="5">Tengelam op den rijs</>
59 <>Dlant was alle gader sijn</>
60 <>Hi was keyser ende coninc made</>
61 <>Hoort hier wonder ende waerhed</>
62 <>Wat den coninc daer gheuel</>
63 < n="10">Dat weten noch die menige wel</>
64 <>Tenghelem al daer hi lach</>
65 <>Ende waende op den anderen dach</>
66 <>Crone draghen ende houden hof</>
67 <>Om te meerderen sinen lof</>
68 < n="15">Daer die coninc lach ende sliep</>
69 <>Een heilich engel aen hem riep</>
70 <>So dat die coninc ontbrac</>
71 <>Biden woerden die dengel sprac</>
72 <>Ende seyde staet op edel man</>
73 < n="20">Doet haestelic v cleeder an</>
74 <>Wapent v ende vaert stelen</>
75 <>God die hiet mi v beuelen</>
76 <>Die in hemelrike is here</>
77 <>Of ghi verliest lijf ende eere</>
78 < n="25">En steeldi in deser nacht niet</>
79 <>So is v ewel gheschiet</>
80 <>Ghi sulter omme staruen</>
81 <>Ende uwes leuens deruen</>
82 <><milestone unit="fol" n="2v"/> Een emmermeer scheid dit hof</>
83 < n="30">Nv verwacht v daer of</>
84 <>Vaert stelen of ghi wilt</>
85 <>Neemt uwen speere ende uwen schilt</>
86 <>Wapent v sit op v paert</>
```

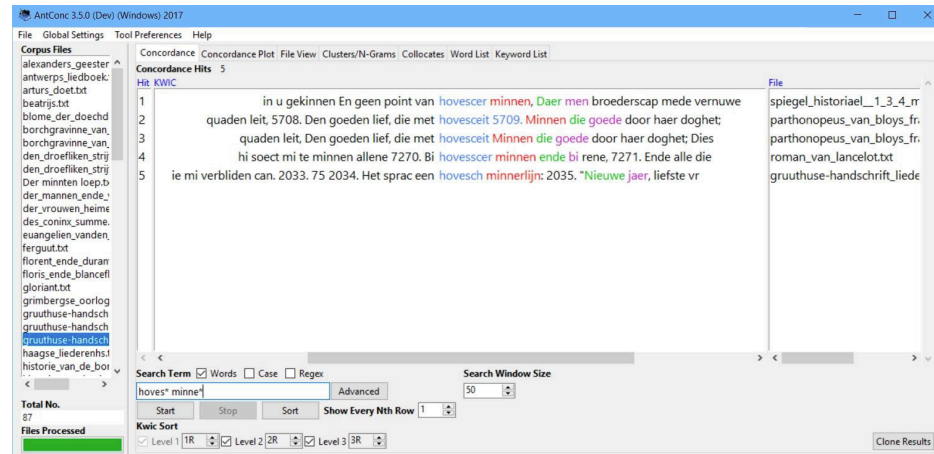
Het begin van *Karel ende Elegast*, gecodeerd in TEI, zichtbaar gemaakt in Sublime Text

Op zoek naar hoofse liefde

We willen nu de 88 geselecteerde teksten gaan doorzoeken op het begrippen-paar 'hoofse liefde', in het Middelnederlands vaak gespeld als "hovesche minne". Maar... het Middelnederlands is berucht om zijn spellingsvarianten. Hoofs alleen

kan voorkomen als "hovesch", "houesch", "hoefsch", in het Vlaams "ovesch", "ouesch", "oefsch", en ook nog in verbuigingen en in bijvoeglijke en bijwoordelijke zin "hoveschen", "hoveslike" etc. We kunnen dit in een tekstverwerkingsprogramma nu wel stuk voor stuk per tekst gaan lopen zoeken, maar dat schiet niet op. Zeker niet als we eigenlijk gericht op zoek zijn naar een combinatie met "minne(n)", en we ook nog nieuwsgierig zijn met welke woorden 'hoofs' en 'liefde' dan nog meer combineren. Een krachtig zoekprogramma wat dat betreft is **AntConc** dat vier voordelen heeft: 1. je kunt er vele teksten tegelijk in laden, 2. Een zoektocht in duizenden pagina's tekst kost slechts een paar seconden, 3. je kunt zoeken met allerlei wildcards, en 4. alle vondsten worden als keyword in context gepresenteerd. Eén nadeel: AntConc kan maar één tekstformaat aan: platte ASCII tekst, dus alleen teksten zonder enige codering en met .txt als extensie. Gelukkig bestaat er een website waar je teksten in TEI in één keer kan converteren naar TXT: **OxGarage**. Dit kost wel even wat handelingen, maar met enige inspanning (en toevoeging van regelnummering in een tekstverwerkingsprogramma) hadden we dan toch 88 opgeschoonde, puur Middelnederlandse teksten.

De truc is vervolgens om met zo min mogelijk zoektermen zo veel mogelijk relevante resultaten te boeken. De * kan worden ingezet als *wildcard* (of joker) en betekent: hier kan van alles staan. Er is gericht gezocht op hoves* minne*, maar voor de zekerheid ook alleen op minne* en op mogelijke spellingsvarianten: hoofs*, oofs*, hoefs*, oefs*, hoves*, oves*, houes* en oues*. Ten slotte is er nog gezocht naar zinnen waarin hoofs én minne voorkomen.

AntConc search op " hoves* minne* "

Het meest treffende citaat was al eens gevonden in de *Roman van Lancelot*. Hier komt de hoofse liefde voor zoals wij ons die voorstellen. Ridder Gurreës bevrijdt een jonkvrouw en zoekt haar genegenheid. De ridder heeft de reputatie een rokenjager te zijn en de jonkvrouw wijst hem af. Bovendien heeft ze al een minnaar, en die weet hoe het hoort:

Want hi soect mi te minnen allene
Bi *hovesscer minnen* ende bi rene (reine, zuivere) (vs. 7269-7270)

Haar minnaar is het waarlijk om de zuivere en hoofse liefde te doen. In de laat-middeleeuwse gedrukte prozaroman van *Lancelot* was deze passage kennelijk minder besteed aan een (meer stedelijk) lezerspubliek: de hele scène is eruit gegooid.

In *Parthonopeus van Bloys*, eveneens een 13e-eeuwse ridderroman, lijkt ook aan iets als hoofse liefde gerefereerd te worden, maar "minnen" is hier een werkwoord:

Oyt hevet die werelt ghestaen also:
Door nijt waest den quaden leit,
Den goeden lief, die met *hovesceit*
Minnen die goede door haer doghet (vs. 5375-5378)

Vrij geparafraseerd: "De goede mensen hebben met hoofsheid de deugdzame mensen lief. De kwaden zijn er boos om. Zo stond het er ooit voor in de wereld." Hier wordt waarschijnlijk eerder bedoeld op "beschaafde genegenheid" dan op de hoofse liefde.

Dat er wel weer hoofse liefde voorkomt in het 14e-eeuwse abele spel *Gloriant* is opvallend, omdat het toneelstuk – in tegenstelling tot de ridderromans – geen bijster aristocratische tekst is. In het verhaal is de christelijke hertog Gloriant verliefd geworden op de islamitische prinses Florentijn. In een dialoog met God roept Gloriant uit:

Ay god, hoe sere mi die *minne* leert
Hovescheit, dat vindic nu wel. (vs. 568-569)

De liefde brengt de hertog beschaving bij, en in die zin is zijn minne dus hoofse geworden. Hij kan, zo blijkt uit de passage daarna, nu ook niet meer kwaad over vrouwen denken. (Overigens komt deze treffer niet voor in de AntConc-afbeelding hierboven, omdat deze passage louter op hoves* is gevonden).

Geen hoofse minne, maar wel een hoofs minnaartje treffen we aan in de Liedereren van het Gruuthuse handschrift (14e eeuw). Het 75e lied opent met de woorden:

Het sprac een *hovesch minnerlijn*:
'Nieuwe jaer, liefste vrouwe mijn,
Weinsic dir goet! (vs. 1-3)

De Duitse kleuring van het lied doet wat denken aan de Minnesang, en in het lied blijkt ook de dame genegenheid te voelen voor het minnaartje. Hij schuift haar vervolgens een ring aan de vinger, ten teken van trouw en huwelijksbereidheid.

De meest opmerkelijke en afwijkende vorm van hoofse liefde komen we tegen in de 13e-eeuwse *Spiegel Historiael* (4e partie, 2e boek) van Jacob van Maerlant. Hierin heet het 81e hoofdstuk: 'Van enen die hiet Ancelijn'. Als monnik hoorde hij ooit een abt vertellen hoe de jonge monniken in het klooster werden opgevoed: 'Wi slaense,' sprac hi, 'dach ende nacht' (vs. 19). Ancelijn daarentegen vindt slaan geen manier van opvoeden: als je een boom mishandelt, ontplooit hij zich nooit en draagt hij geen vrucht. Zo is het ook met kinderen als ze geen vrijheid krijgen en alleen maar slaag:

"Hier omme en connen si in u gekinnen
En geen point van *hovescer minnen*,
Daer men broederscap mede vernuwet" (vs. 39-41)

Uit een opvoeding met wat beschaafde genegenheid kan gebroederlijke vriendschap voortkomen (een vaststelling die in het klooster geen kwaad kon). Kinderen die met slaag worden opgevoed, zullen later ook agressief zijn. Het mag duidelijk zijn dat deze hoofse liefde ver af staat van de liefde tussen de jonkvrouw en de beschaafde ridder.

Hoofsheid en liefde

Als we de begrippen op zichzelf staand bezien, dan komen ze natuurlijk veel vaker voor in de Middelnederlandse letterkunde. Het begrip hoofsheid komt in de *Roman van Walewein* 36 keer voor, en minne zelfs 39 keer, maar nooit als begrippenpaar en zelfs nooit samen in één zin.

In de *Gedichten* van de 14e-eeuwse sprookspreker Willem van Hildegasberch (zijn oeuvre telt meer versregels dan de *Walewein*) speelt hoofsheid een marginale

AntConc 3.4.4w (Windows) 2014

File Global Settings Tool Preferences Help

Corpus Files

Concordance HITS 32

HIT KWIC

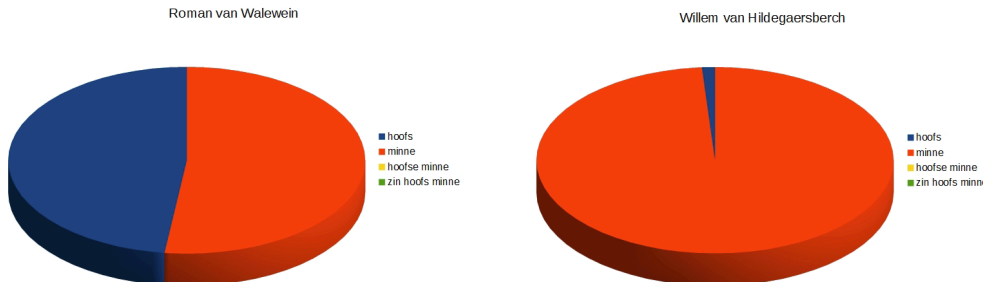
1 heift gheseit 28. Nu bid hi u up **hovescheit** 29. Dat ghi zwichet altemale 30. Hi sal
 2 doen ene bede 1260. Ende winnen tsaec up **hovescede** 1261. Dan saelt staen tuwen ghebode 1262
 3 uam te waleweyne ghegaen 1325. Ende groeten herde **hoveschelike** 1326. fol 128rb Walewein seide god di
 4 eit 1770. Van seer waleweins miltheit 1771. Hi es **hovesch** milde ende coene 1772. Wat manne soos heve
 5 2575. Ende jeghen hem die coninghinne 2576. Die **hovesch** was in haren zinne 2577. Ende an zine
 6 aert 2765. Doe andworde die coninghinne 2766. Die **hovesch** was in allen sinne 2767. Here laet staen
 7 plein 2970. Als dat sach deer walewein 2971. Die **hovesch** was ende onvervaert 2972. Beetti neder end
 8 et 3016. Deer waleweyn was wel ghemoot 3017. Ende **hovesch** van zinen sinne 3018. Hi seide vrient dat
 9 hildi sciene 3177. Al stille ende groetet ons **hoveschelike** 3178. Bi onsen here van hemelrike 31
 10 Walewein die rudder vri 3601. Andworde den coninc **hoveschelike** 3602. Hi seide nu jonne mi god die
 11 te waleweine ghegaen 3625. Ende groettene herde **hoveschelike** 3626. Walewein sprac god die rike 36
 12 Si andworden alle temale 3643. Den here waleweine **hoveschelike** 3644. Ende seiden nu vaert god die r
 13 et 3802. Deer walewein was wel ghemoot 3803. Ende **hovesch** van zinen sinne 3804. fol 141vb Grote dogh
 14 doet mi verstaen 4445. Dies biddic u up **hovescheit** 4446. Of es dese burch beleit 4447. Dae

Search Term Words Case Regex Search Window Size 50

Total No. 1

Files Processed

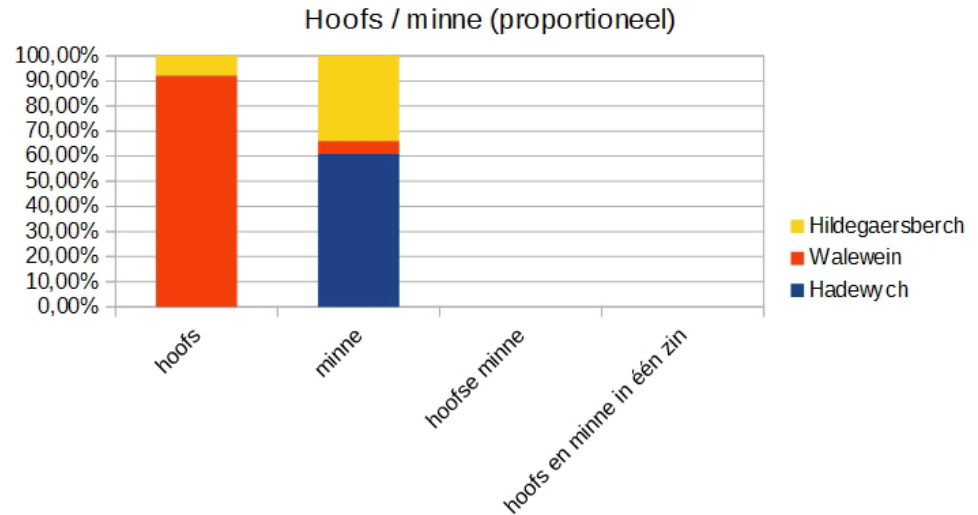
Zoeken naar hoves* in de *Roman van Walewein* met AntConc

Distributie van hoofs en minne in de *Walewein* en de gedichten van Willem van Hildegaeberch

rol met drie treffers – en dat terwijl hij een frequent bezoeker was van het hof te Den Haag. Minne vinden we bij hem terug met 253 treffers. Maar het gaat daarbij eigenlijk nooit over de geïdealiseerde liefde tussen jonkvrouw en ridder, maar in de meeste gevallen om liefde voor God of om de concrete (huwelijkse) liefde tussen mensen. In de poëzie van de 13e-eeuwse mystica Hadewijch komt het begrip hoofsheid in het geheel niet voor – niemand had daar in haar Antwerpse kring van begijnen voeling mee. Minne komt in haar oeuvre gemiddeld echter om de zes versregels voor: 455 keer op 2910 verzen.

Hoofs en minne in de Walewein, en de gedichten van Hadewijch en Willem van Hildegarsberch, proportioneel voorgesteld om de onderlinge verhoudingen beter te visualiseren. Hoofse minne komt niet voor en ook hoofs en minne in één zin niet.

Haar minne-begrip is echter volkomen geestelijk of spiritueel van karakter: als bruid was zij een bruid van Christus en alles draait in haar poëzie om de liefde voor haar Verlosser.

Welke relevante woorden komen dan wel in combinatie met hoofsheid voor zodat we een wat beter begrip krijgen van de betekenis van dat woord in het Middelnederlands? Wat regelmatig voorkomt is hoofs groeten, en daarnaast bijvoorbeeld ook hoofs spreken, hoofs eten en hoofs zijn. Ook "milttheyt" (vrijgevigheid) kan een hoofse eigenschap zijn, alsmede gastvrijheid, vriendelijkheid en genadigheid. Hoofsheid heeft in veel gevallen te maken met beschaafd gedrag in de zin van: rekening houden met andermans gevoelens en iemand vriendelijk en voorkomend behandelen.

In het Middelnederlands komen met betrekking tot de liefde de volgende wereldse kwalificaties in positieve zin regelmatig voor: rechte minne, waere minne, edele minne, reyne minne, soete minne, volmaecte minne, suverlike minne, gestadighe (= trouwe) minne, minne fijn – dus nog even afgezien van alle vormen van liefde van/voor God. En in negatieve zin: quade minne, gecke minne, ongheduerighe minne, vierigher minne, oneerlijcke minne, sunderlinger minne. In de laatste gevallen gaat het steeds om aardse liefde van de platvloerse soort: vleselijke lusten.

De rechte minne daarentegen is oprechte, tedere, hoogstaande, respectvolle liefde. Als iets in de buurt komt van het 19e-eeuwse concept van de hoofse liefde, dan is het wel de Middelnederlandse rechte minne.

Conclusies

Bestaat hoofse liefde nu wel of niet? De geïdealiseerde (al dan niet overspelige) liefde tussen vrouwe en edelman zoals beschreven in menige ridderroman en bezongen in lyriek heeft natuurlijk bestaan – de verhalen zijn het bewijs. Maar het etiket van de 'hoofse liefde' werd er pas eeuwen later opgeplakt en is dus in feite een *invention of tradition* met terugwerkende kracht. Voor de middeleeuwse mens was er bijzonder weinig aanleiding om de hoogstaande liefde te kenschetsen als typisch hoofse liefde. Het gebeurde wel, heel sporadisch: in de *Roman van Lancelot* wordt een ideale relatie als hoofse liefde getypeerd, in een Gruuthuse-lied figureert een hoofs minnaartje, en in de *Gloriant* bekent de hertog dat de liefde hem hoofsheid heeft bijgebracht. In de *Parthonopeus van Bloys* is hoofse liefde toch vooral beschaafde genegenheid voor mensen, terwijl in de *Spieghel Historiael* hoofse liefde een zachtmoedige vorm van opvoeden is die te prefereren valt boven een pak slaag. Hier zijn we al weer tamelijk ver afgeraakt van de ideale liefde tussen ridder en jonkvrouw. We kunnen wel stellen dat nauwelijks vijf treffers in de letterkunde van een kleine drie eeuwen een magere oogst is. Als we iets van hoofse liefde terugvinden, dan is het in de 13e en de 14e eeuw, en dan vooral in verhalen in een ridderlijke sfeer. Na de 14e eeuw, in drukwerk, in proza, met een nieuw lezerspubliek is het helemaal gedaan met de hoofse liefde. Als middeleeuwers zelf een relatie als goed en ideaal zouden willen omschrijven, dan hadden ze het eerder over "rechte minne", ware oprechte liefde. Hoofsheid stond weliswaar voor beschaafde omgangsvormen (en waar cultiveerde men dat meer dan aan het hof?), maar beperkte zich in de praktijk toch meer in het algemeen tot aangepast gedag: groeten, spreken, eten. Met liefde had het niet bijzonder veel te maken.

Facebook-pagina *Zoek de hoofse liefde*

Literatuur

W.P. Gerritsen: 'Wat is hoofsheid? Contouren van een middeleeuws cultuurverschijnsel' in: R.E.V. Stuip en C. Vellekoop (ed.): *Hoofse cultuur. Studies over een aspect van de middeleeuwse cultuur*. Utrecht 1983, p. 25-40 en 157-160.

W.P. Gerritsen: '**Hoofsheid herbeschouwd**.' in: P. den Boer (red.), *Beschaving. Een geschiedenis van de begrippen hoofsheid, heusheid, beschaving en cultuur*. Amsterdam, 2001, p.81-106.

T. Meder: *Hoofsheid is een ernstig spel*. Amsterdam, 1988.

T. Meder: '**Hoofsheid in de Boekjes van Zeden**'. In: *Spektator* 21 (1992) 4, p. 308-326.

T. Meder: 'Bestaat hoofse liefde? Over een bijzonder geval van 'hovesscer minnen' in de Roman van Lancelot', in: Jozef D. Janssens e.a.: *Op avontuur. Middeleeuwse epiek in de Lage Landen*. Amsterdam 1998, p. 221-223, 352-354.

John C. Moore: '"**Courtly Love**": a Problem of Terminology,' in: *Journal of the History of Ideas* 40 (1979) 4, p. 621-632.

Zingende bijen en sprekende paarden

Marianne van Zuijlen

Bij de herziening en aanvulling van de antwoorden op *Volkskundevragenlijst 18* (1954) met vragen over de duivel, het hoefijzer en klokken die in de Nederlandse Volksverhalenbank zijn opgenomen, viel me op dat een aantal antwoorden interessante verhalen bevatten. Het gegeven dat een vragenlijst een mooie bron is voor verhalen en het tijdstip van verschijnen - december, vlak voor kerst en de jaarwisseling - van *Vertelcultuur* waren de aanleiding om in *Volkskundevragenlijst 24* (1959) over de viering van Oud-en Nieuwjaar, na te gaan wat de informanten wisten van sprekende (zingende, zoemende) dieren tijdens de jaarwisseling, en met name of de antwoorden verhalen bevatten.

In dit artikel geef ik een beschrijving van de antwoorden die zijn gegeven, en ga ik na of en hoe deze antwoorden voorkomen in een aantal publicaties over Nederlandse volkskunde, sagenbundels die in de bibliotheek van het Meertens Instituut aanwezig zijn, en in de Nederlandse Volksverhalenbank.

De vragenlijsten

Vanaf 1931 werd aan een vast netwerk van correspondenten in Nederland en Vlaanderen jaarlijks een vragenlijst met één of meerdere volkskundige of taalkundige onderwerpen toegestuurd. In 2005 werd de vragenlijst voor het laatst per post verstuurd, daarna werden de vragenlijsten digitaal verstuurd en ingevuld door het **Meertens Panel**. De komende jaren worden alle 220 vragenlijsten door vrijwilligers gedigitaliseerd, waardoor unieke gegevens over de variatie in taal en cultuur toegankelijk gemaakt worden voor onderzoekers en geïnteresseerden. Van een aantal Volkskundevragenlijsten zijn de antwoorden op vragen die op het gebied van het verhaalonderzoek liggen, in de Nederlandse Volksverhalenbank opgenomen.

Antwoorden *Volkskundevragenlijst 24 (1959)*

In vraag 4c van *Volkskundevragenlijst 24* wordt de informanten gevraagd wat zij wisten van het volksgeloof betreffende voorspellingen en taal van de dieren, en meer specifiek over het bekend zijn van het volksgeloof dat dieren bij de jaarwisseling kunnen spreken en elkaar vertellen wat in het afgelopen jaar heeft plaats gehad.

Mijn verwachting was dat de antwoorden vooral informatie zou opleveren over wat de bijen deden in de nacht van oud op nieuw. Die veronderstelling bleek niet te kloppen, want er was vooral sprake van vee dat sprak, ging staan of allemaal op dezelfde zijde lagen.

In de loop van 1959 - bij een enkeling duurde het tot 1964! - kwamen ruim 1200 vragenlijsten retour.

Verreweg de meeste informanten geven aan niets te weten van sprekende dieren bij de jaarwisseling, en één informant vult zijn nee aan met een vraagteken - uit verontwaardiging? De informant voor Marken vindt de vraag zelfs onzin, want de Marker zou te veel ontwikkeld zijn om hierin te geloven. Opmerkelijk is dat de twee informanten die bijen hielden - de één gaf dat op de vragenlijst aan, van de ander vond ik dat op de blogspot *Rondom de Vecht* - de vraag met "ken er geen" en "neen" beantwoordden. Enkele informanten kennen het geloof alleen uit onder andere krantenartikelen, uit kerstfeestvertellingen, of van horen zeggen.

Het aantal positieve antwoorden op de vraag is niet alleen klein (62), maar 21 daarvan geven aan dat het de kerstavond/nacht (24 op 25 december) betreft, inclusief een antwoord dat het om de nacht van eerste op tweede kerstdag gaat. De antwoorden blijven grotendeels beperkt tot vrij algemene opmerkingen. Enkele informanten geven wat uitgebreidere informatie, maar ook zij blijven vrij algemeen.

Tussen de antwoorden die betrekking hebben op de kerstnacht en de antwoorden waarin dieren bij de jaarwisseling kunnen spreken en elkaar vertellen hoe het jaar is geweest, is weinig verschil.

Zowel bij de jaarwisseling als op kerstavond om middernacht geven correspondenten aan dat de dieren gaan staan en spreken, dat het verboden is of wordt afgeraden om op dat moment in de stal te komen, dat alle dieren op dezelfde kant of met de kop naar dezelfde kant liggen. Bijen zoemen, spreken met elkaar (en zijn te verstaan!) of zingen. Een Zeeuwse informant vermeldt dat in de kerstnacht aan de korven wordt geluisterd om de bijen het "Eere zij God" te horen zingen.

Bijenkast (foto Marianne van Zuijlen)

<p>4. <i>Volksgeloof: voorspellingen, taal der dieren.</i></p> <p>a. Aan de avond van oudejaar waren vele vormen van volksgeloof verbonden. Men trachtte de toekomst te voorspellen b.v. uit de vorm van de oliebolletjes of uit de vorm die gesmolten lood e.d. aannam. Kent u in uw plaats van vroeger dergelijke voorbeelden? (Gaarne een beschrijving).</p> <p>b. Bestaan deze gebruiken misschien nog? Eventueel schertsenderwijs?</p> <p>c. Kent (kende) men in uw plaats het volksgeloof dat de dieren bij de jaarwisseling kunnen spreken en elkaar vertellen wat in het afgelopen jaar heeft plaats gehad? (zo mogelijk nadere bijzonderheden).</p>	<p>4.</p> <p>a. <i>Niet bekend.</i></p> <p>b. <i>Neen.</i></p> <p>c. <i>Neen. Wel opel kerstmacht. twistren aan binken om de begin "Ere zij God" te horen zingen.</i></p>
--	---

In de antwoorden waarin dieren bij de jaarwisseling spreken over het afgelopen jaar komt voor dat dieren spreken over een goede of slechte behandeling en, zonder concreet te worden, over wat in het komende jaar gaat gebeuren. Enkele informanten antwoordden dat de dieren op oudejaarsavond extra goed verzorgd werden en wat meer voer kregen, om ze milder te stemmen in hun oordeel.

Een informant heeft meegemaakt dat er boeren waren die wilden horen wat er om middernacht door de dieren werd gezegd, maar stelt dat daar moet voor nodig was, want dan zou men horen welke narigheid er in het nieuwe jaar zou gebeuren. Uit een antwoord met een herinnering van de grootvader, geboren rond 1840, van de informant, waarin wordt aangehaald dat het slecht was vergaan met de boer die wilde zien of op die tijd de koeien met de koppen naar het oosten stonden, blijkt dat het niet raadzaam was om bij de jaarwisseling om klokslag 12 uur in de stal te zijn. Wat er precies met de boeren gebeurde wordt niet verteld.

Een verrassing waren de antwoorden waarin gewag wordt gemaakt van een toehoorder die paarden tijdens de jaarwisseling hoort spreken over wat hun eerste werk in het nieuwe jaar zal zijn.

Sprekende paarden

In de antwoorden op vraag 4c hebben drie informanten uitgebreidere verhalen over sprekende dieren dan de eerder aangehaalde antwoorden dat mensen die om middernacht, bij de overgang van het oude in het nieuwe jaar, in de stal zijn,

nare dingen horen van sprekend vee en het slecht zal vergaan. In de drie verhalen gaat het om sprekende paarden die voorspellen dat in het nieuwe jaar hun eerste werk de gang naar het kerkhof zal zijn.

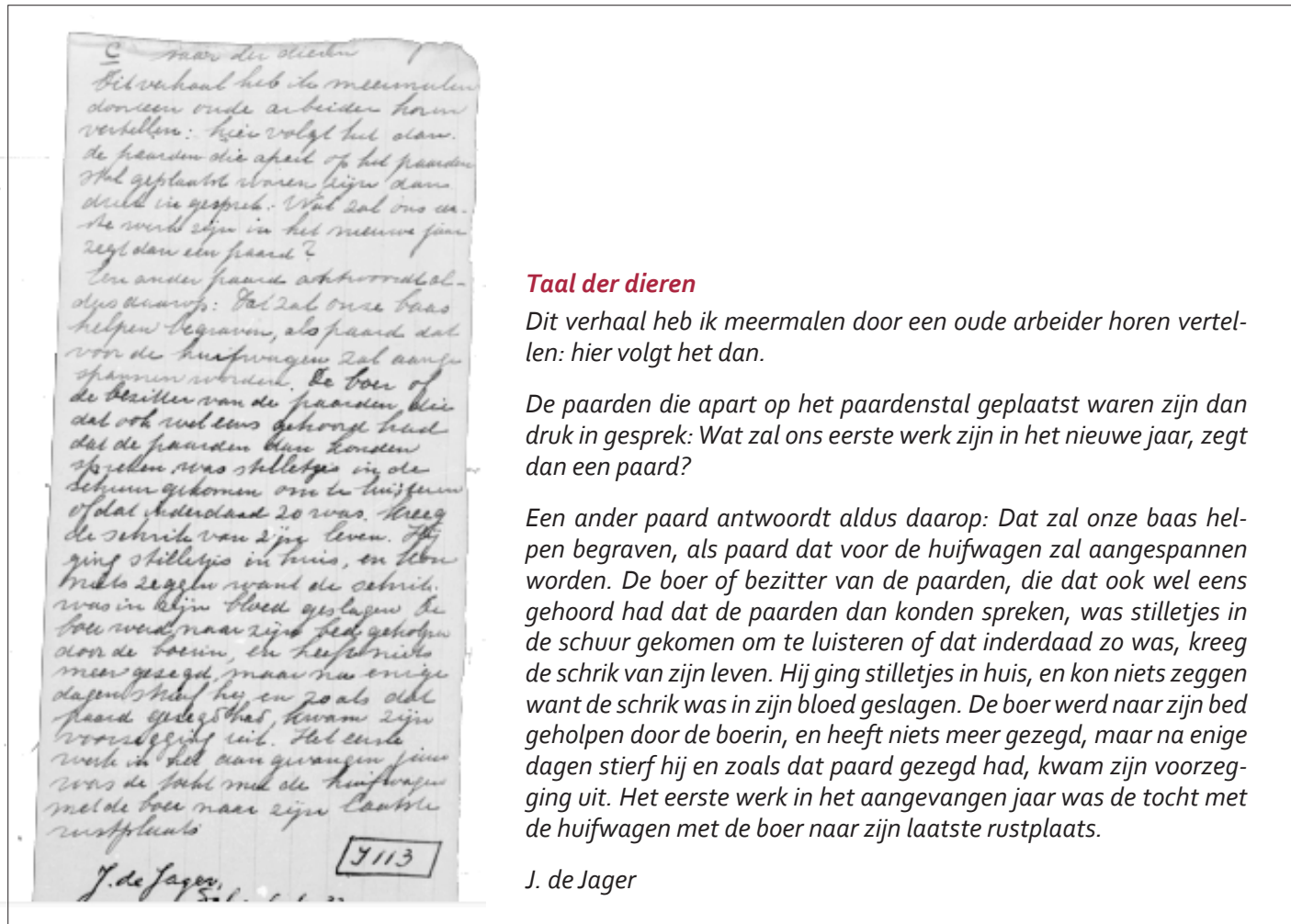
G.J. Eshuis uit Almelo, een gewaardeerd amateur-archeoloog en -streekhistoricus, antwoordt dat in Geesteren nog wel het bekende verhaal van de paardenknecht die de paarden hoorde vertellen dat hun eerste werk in het nieuwe jaar zou zijn de knecht naar het kerkhof te brengen, wordt verteld.

De twee andere verhalen komen uit Zeeland.

Uit het Zuid-Bevelandse Oudelande (nu gemeente Borsele) bericht J. de Jager in **een bijlage** dat hij meermalen een oude arbeider het verhaal van de sprekende paarden heeft horen vertellen. Als een paard aan een ander paard vraagt wat hun eerste werk in het nieuwe jaar zal zijn, is het antwoord dat het eerste werk het begraven van de baas zal zijn. De boer die stillletjes in de schuur is gekomen, benieuwd als hij is of het waar is dat paarden bij de jaarwisseling kunnen spreken, schrikt zo dat hij daarna niets meer zegt en na enige dagen sterft. En zo komt de voorspelling van het paard uit, want als eerste werk in het nieuwe jaar trekken ze de wagen met de gestorven boer naar het kerkhof.

Onderwijzer **A.C. Pluym uit het Zeeuws-Vlaamse Westdorpe**, antwoordt dat hij weleens heeft gehoord dat lang geleden door sommigen werd geloofd dat de dieren bij de jaarwisseling konden spreken. Het verhaal is dat een boer de proef op de som wil nemen, en op oudejaarsavond tegen middernacht naar de paardenstal gaat waar hij aan een paard vraagt wat het eerste werk van het paard in het nieuwe jaar zal zijn. Van het antwoord van het paard dat hij als eerste werk zijn meester naar zijn graf zal voeren, schrikt de boer zo dat hij sterft, en komt de voorspelling uit.

In *The Types of International Folktales* van Aarne-Thompson-Uther (ATU), een catalogus voor het internationale onderzoek naar orale cultuur, in het bijzonder naar sprookjes en nevencategorieën daarvan, oorspronkelijk ontwikkeld door Antti Aarne (1910), herzien en aangevuld door Stith Thompson (1927, 1961), en door Hans-Jörg Uther in 2004 nogmaals bewerkt, is het verhaal van de paarden die spreken opgenomen onder ATU 671D* *To Die Next Day*, met de uitleg: "A farmer, who listens to the conversation of the beasts, finds that he is to die the next day. The prediction comes true."

Taal der dieren

Dit verhaal heb ik meermalen door een oude arbeider horen vertellen: hier volgt het dan.

De paarden die apart op het paardenstal geplaatst waren zijn dan druk in gesprek: Wat zal ons eerste werk zijn in het nieuwe jaar, zegt dan een paard?

Een ander paard antwoordt aldus daarop: Dat zal onze baas helpen begraven, als paard dat voor de huifwagen zal aangespannen worden. De boer of bezitter van de paarden, die dat ook wel eens gehoord had dat de paarden dan konden spreken, was stilletjes in de schuur gekomen om te luisteren of dat inderdaad zo was, kreeg de schrik van zijn leven. Hij ging stilletjes in huis, en kon niets zeggen want de schrik was in zijn bloed geslagen. De boer werd naar zijn bed geholpen door de boerin, en heeft niets meer gezegd, maar na enige dagen stierf hij en zoals dat paard gezegd had, kwam zijn voorzegging uit. Het eerste werk in het aangevangen jaar was de tocht met de huifwagen met de boer naar zijn laatste rustplaats.

J. de Jager

Nog meer sprekende dieren en paarden

In de publicaties over Nederlandse volkskunde (Schrijnen, Grolman) of specifiek over "hoogtijdagen" (Van de Graff) die ik heb doorgenomen, is sprake van sprekende dieren, gonzende, brommende en zingende bijen, etc. in de kerstnacht. De informatie is bijzonder summier, verwijst naar min of meer Germaanse herkomst

en is zonder bronvermelding. De informatie in de andere publicaties is wat moderner, maar ook heel algemeen.

In de jaren zestig van de 20e eeuw zijn door heel Nederland voor het toenmalige Volkskundebureau volksverhalen verzameld. Een deel daarvan, o.a. de collecties van A.A. Jaarsma, F. Wever, H. Kooijman, M.H. Dinnissen en C. Kusters, is al opgenomen in de Nederlandse Volksverhalenbank. De verhalen over sprekende en staande dieren, gonzende, brommende en zingende bijen, etc. in deze collecties spelen zich allemaal af in de kerstnacht.

Opmerkelijk zijn twee verhalen in de collectie Dinnissen, beide verteld door inwoners van Gendt (Gelderland), waarin paarden in de kerstnacht om twaalf uur spreken.

Het ene **verhaal** speelt net over de grens in Duitsland, waar de moeder van de verteller bij een boer diende. De versie komt sterk overeen met de inhoud van de verhalen van Eshuis, De Jager en Pluym in de vragenlijst, met dit verschil dat het slachtoffer niet van schrik ziek wordt en vrij snel sterft, maar pas later verongelukt.

Afwijkend is het tweede **verhaal** bij Dinnissen, waarin een grap wordt uitgehaald met het geloof in sprekende dieren. Een knecht die hoort vertellen dat dieren in de kerstnacht om twaalf uur praten, gaat in een kist liggen om dat mee te maken. Twee andere knechten zien dat en gaan achter de paarden zitten, en bespreken om twaalf uur dat de andere knecht wel snel begraven zal worden. Uit angst springt de man uit de kist en gaat er vandoor. De twee grappenmakers hebben later wel verteld dat zij de sprekende paarden waren.

Aan verzamelaar Dam Jaarsma vertelt Andries Bijma het **verhaal** met een strekking die overeenkomt met andere versies.

In een aantal verhalenbundels is het verhaal ook opgenomen. Bergmans-Beins nam het verhaal op onder de titel *De voorspelling* in *Drentsche legenden*, een versie die goeddeels terug te vinden is in *De foet fan de reinbôge* van Poortinga in de bijdrage *As de dieren prate*, waar het verhaal is opgenomen in de rubriek 'Leginden en oare godstsjinstige ferhalen'. De verteller hoorde het verhaal van zijn grootmoeder, en las het in *Verhalen uit het land van Bartje* van Anne de Vries, en hij geeft aan dat hij beide verhalen waarschijnlijk met elkaar vermengd heeft.

De **versie** van (mevrouw) G.A. van Eerden in antwoord op de digitale *DOC Volksverhalenvragenlijst 2006* is ontleend aan Tineke Neyman die op haar beurt leentjebuurt speelde bij Ter Laan.

Ter Laan, naast socialistisch politicus en burgemeester ook nauw betrokken bij de Groninger taal en cultuur, nam het **verhaal** - in enigszins verschillende versies - op in de bundel *Verhalende folklore* (eerste deel van *Groninger volksleven*) en de bundel met **verhalen** en overleveringen *Mythen, sagen en legenden*.

Tot slot

Mijn verkenning van de antwoorden op de vraag naar sprekende dieren tijdens de jaarwisseling in *Volkskundevragenlijst 24 (1959)* leidde niet tot aansprekende verhalen over wat bijen vertelden, maar leverde wel het inzicht op dat zowel bij de jaarwisseling als in de kerstnacht allerlei wonderlijke zaken als zingende, zoemende bijen, vee dat gaat staan, vee dat spreekt, bij een klein deel van de informanten aanwezig was. De keuze om het verhaal in de kerstnacht te laten spelen zal samenhangen met het wonder van de geboorte van Jezus: in zo'n nacht kunnen wonderbaarlijke dingen gebeuren.

Opmerkelijk is dat alleen in de drie verhalen over sprekende paarden in de vragenlijst er sprake van is dat hun eerste werk in het nieuwe jaar het begraven van hun boer zal zijn. Zowel in de vertellingen in de verhalencollecties als in de verhalenbundels ontbreekt dat element, en gaat het om een latere dood, vaak in het voorjaar en door een ongeluk; aan het verhaal is de verkoop van het paard dat de voorstelling deed toegevoegd, in een tevergeefse poging om het noodlot te ontlopen.

En de uiteindelijke moraal? Een mens moet niet nieuwsgierig zijn naar de toekomst. Het noodlot valt niet te ontlopen.

Literatuur

Volkskundevragenlijst 24 (1959) Archief Meertens Instituut, Amsterdam.

Bergmans-Beins, J.H.: *Drentsche legenden*. Assen, 1933.

Graft, C. Cath. v.d.: *Nederlandsche volksgebruiken bij hoogtijdagen*. Amsterdam, 1947.

Grolman, Hermina C.A.: *Nederlandsche volksgebruiken naar oorsprong en beteekenis. Kalenderfeesten*. Zutphen, 1931.

Laan, K. ter: *Groninger volksleven. Deel I. Verhalende folklore*. Groningen, 1959.

Laan, K. ter: *Mythen, sagen en legenden: een keur van verhalen en overleveringen uit de Nederlanden en Vlaanderen*. Amsterdam, 1963.

Meertens, P.J.: *Volksgeloof en bijgeloof*. in: *Folklore der Lage Landen*. Onder red. van Tj.W.R. de Haan. Amsterdam [etc.], 1972.

Poortinga, Ype: *De foet fan de reinbôge: Fryske folksferhalen*. Baarn [etc.], 1979.

Schrijnen, Jos: *Nederlandsche volkskunde. Deel I*. 2e herz. dr. Zutphen, 1930.

Vries, Anne de: *Verhalen uit het land van Bartje*. Nijkerk, [1936].

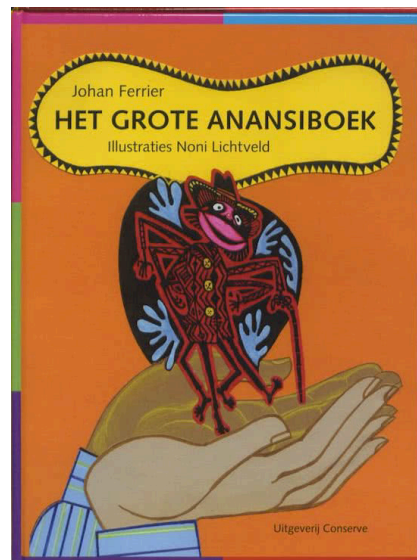
Hoe Anansi Nederlanders op de hak neemt

Tara Neplenbroek

'Mijn overgrootmoeder was nog slavijn.' Met deze woorden beschrijft de bekendste Surinaamse Anansitori-verteller Johan Ferrier (1910-2010) welke rol Anansivertellingen voor hem hebben gespeeld. 'Van haar hoorde ik mijn eerste Anansitori's,' vervolgt hij. 'Toen ik jong was – ik ben geboren in 1910 – werden de Anansitori's op de sterfhuizen verteld. Nooit overdag, maar altijd bij avond, vaak de hele nacht door. Dan gingen de koffie, de chocolade en de pindakoeken rond en er werd gegeten en gedronken tot het ochtendgloren.' (*Het Grote Anansiboek*, p.14)

Met deze woorden leidt Johan Ferrier *Het Grote Anansiboek* (1986) in, dat hij samen met Noni Lichtveld heeft samengesteld, en dat bestaat uit een verzameling Anansitori's: vertellingen over de spin Anansi. Bovenstaande passage is kenmerkend voor de manier waarop deze vertellingen hebben gefungeerd door de eeuwen heen. Deze verhalen zijn bij uitstek verhalen die verteld moeten worden. Ze kennen namelijk een eeuwenlange traditie in de West-Afrikaanse vertelcultuur. Met het tot slaaf maken van deze bevolking, reisden de vertellingen met de slavenschepen mee, waar ze arriveerden op de plantages in het Caraïbisch gebied. In de Nederlandse Antillen kreeg de spin de naam 'Compa Nanzi' en in Suriname 'Anansi'. Daar hadden ze een troostende functie voor de slaven en zorgden ze voor het ontstaan van een nieuwe identiteit. De slavengemeenschap bestond namelijk uit slaven met verschillende afkomst en men had in ieder geval één ding gemeenschappelijk: de behoefte zich af te keren van de onderdrukking van de koloniale overheerser. Ze kwamen bij elkaar en vonden deze troost door Anansitori's aan elkaar te vertellen. Daarnaast waren ze een vorm van protest tegen de onderdrukking waar ze onder te lijden hadden.

Aanvankelijk was Anansi een spin die in contact stond met de goden en daarom een goddelijke status had. Eenmaal in het Caraïbisch gebied aangekomen op de

Het Grote Anansiboek

plantages, verloor hij deze status en werd hij een held die telkens wist te overleven door zijn tegenstanders te slim af te zijn. Anansi was weliswaar slechts een kleine spin, maar door zijn vindingrijkheid wist hij zijn machtigere en grotere tegenstanders als de koning en de tijger op sluwe wijze uit te schakelen. Op parodiërende wijze werd de menselijke wereld beschreven aan de hand van de dierenwereld. Het fenomeen van een sympathieke maar moreel verwerpelijke hoofdpersoon die als held optreedt staat in een grotere traditie van 'trickster tales'. Deze verhalen hebben als overkoepelend kenmerk dat ze bestaande machtsstructuren proberen te ondermijnen (Meder & Illes 2010). Een vergelijkbaar voorbeeld uit de West-Europese cultuur zijn de vertellingen van de sluwe vos Reynaert die het dierenrijk altijd te slim af is. In het Midden-Oosten vervulden de verhalen van Nasreddin Hodja deze rol, in Indonesië Kantjil, in de Afro-Amerikaanse cultuur Brer Rabbit en in de Indiaans-Amerikaanse cultuur Coyote.

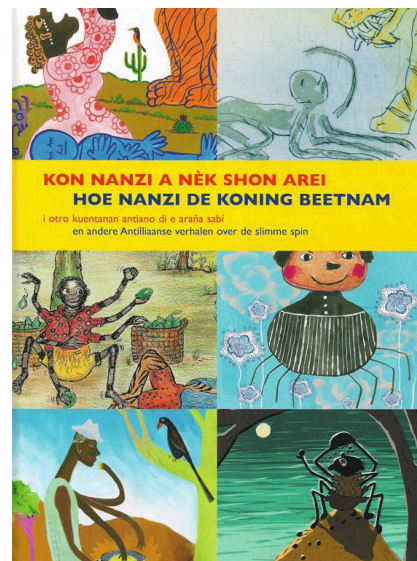
De tegenstanders spelen in deze vertellingen een bepalende rol. Het komt niet als een verrassing dat in het geval van de Anansitori's de koning en de tijger dienden om de Nederlandse overheerser mee te beschrijven. Vertelde verhalen vormen een manier om deze observering over de overheerser met elkaar te delen. Hierdoor wordt een bepaald beeld gecreëerd over de Nederlandse overheerser en dit beeld wordt door deze vertellingen in stand gehouden. Het concept dat machthebbers een spiegel wordt voorgehouden is een fenomeen dat in de postkoloniale theorie omschreven wordt als *returning the gaze*: het omkeren van de blik. In plaats van dat de koloniale overheerser macht uitoefent op de slavengemeenschap door hen te onderwerpen aan zijn blik, wordt de blik nu omgedraaid. Deze keer wordt de overheerser onderworpen aan de blik van de slaven. Hierdoor verandert niet alleen datgene wat men ziet, maar het is ook een manier om de machtsverhoudingen te veranderen.

Het zojuist beschreven *Grote Anansiboek* werd op 12 mei 2010 overhandigd aan de toenmalige premier Jan Peter Balkenende, de dag waarop **Johan Ferrier 100 jaar** zou zijn geworden. Balkenende heeft eveneens een voorwoord geschreven bij deze speciale editie, waarin hij het belang van de Surinaamse vertellingen voor de Nederlandse cultuur illustreert. Want 'Johan Ferrier stond en staat voor altijd symbool voor de continuïteit van de band tussen Suriname en Nederland' (p. 9). Eenzelfde verbondenheid meent hij te zien in de Anansivertellingen. Hij concludeert dat Suriname 'moeilijke tijden' heeft gekend en deze te boven is gekomen, en daarvoor verdient het land 'groot respect'. Het is nu aan Nederland en Suriname

samen om hun onderlinge relatie te koesteren, waarbij Nederland 'op zijn beurt moet leren omgaan met het onafhankelijke, zelfstandige Suriname.' (p. 9). Het is op zijn minst opmerkelijk te noemen dat de premier van de voormalige onderdrukker anno 2010 een voorwoord schrijft voor een erfenis van de Surinaamse cultuur in Nederland. Dienen we dit voorwoord te beschouwen als een daadwerkelijke poging een brug te slaan tussen Nederland en haar voormalige koloniën? Of vormt een dergelijke houding een manier van toe-eigening, waarin de Surinaamse tot de Nederlandse cultuur wordt gerekend? Hoe we deze woorden van de premier ook kunnen interpreteren, zeker is wel dat met de komst van Antilliaanse en Surinaamse migranten in Nederland de vertellingen wederom de oceaan over zijn gestoken en inmiddels zijn de Anansitori's onderdeel geworden van de hedendaagse vertelcultuur in Nederland (en sinds 2016 ook opgenomen op de nationale erfgoedlijst).

Regelmatig komt de spin in kinderverhalen voor, in theatervoorstellingen, voorleesavonden en in het curriculum van het lager onderwijs. De *Anansi Masters Foundation* is een organisatie die zelfs wedstrijden heeft georganiseerd in het voordragen van Anansitori's in Amsterdam en Rotterdam. Noni Lichtveld heeft meerdere kinderboeken uitgebracht met Anansivertellingen. De Antilliaanse varianten, de vertellingen van Compa Nanzi zijn terechtgekomen in het boek *Hoe Nanzi de koning beetnam*, en andere Antilliaanse verhalen over de slimme spin (2005). Dit boek bevat de verhalen van Nanzi, opgeschreven in het Papiaments door Nilda Pinto, met een vertaling van dr. Wim Baart.

Inmiddels zijn de vertellingen bedoeld voor een breed publiek in Nederland, ongeacht welke afkomst men heeft. De Anansi-vertellingen kennen dus een lange traditie en zijn van oudsher bedoeld om gemeenschap te creëren, en deze functie hebben ze nog steeds. Daarnaast fungeerden de verhalen om de Nederlandse overheerser te parodiëren. Omdat deze verhalen nu nog steeds circuleren en omdat Anansi de vorige eeuw wederom de oversteek heeft gemaakt naar een andere leefomgeving, is het interessant te analyseren welke veranderingen er zijn opgetreden in het beeld van de Nederlander. Worden 'wij' nog steeds op de hak genomen? Om dit te beantwoorden, beschrijf ik hieronder enkele Anansi-vertellingen waarin de koning en de tijger als personificaties van de Nederlandse overheerser het moeten afleggen tegen de sluwheid van Anansi. Vervolgens beschrijf ik hoe deze figuren in modernere vertellingen fungeren, en welke beschrijvingen de spin geeft van het moderne Nederland waar hij in terecht is gekomen.

Hoe Nanzi de koning beetnam

De Nederlandse koloniale overheerser

De tijger en de koning waren de machtigsten in het dierenrijk van de Surinaamse en Antilliaanse Anansivertellingen, en kunnen als parodie op de Nederlandse koloniale overheerser worden beschouwd. Het opmerkelijke aan deze verhalen is dat sommige ervan in het format staan van Europese volksverhalen, zoals *Hoe Nanzi de koning beetnam*. Dit type verhaal circuleerde in Europa destijds en de slavengemeenschap kreeg dus ook verhalen te horen die afkomstig waren van hun overheerser. In deze vertellingen neemt Anansi zijn vrienden het meest in de maling, maar zo nu en dan moeten de tijger en de koning het ook ontgelden. De onderstaande analyse is gebaseerd op de Antilliaanse variant van de vertellingen, die in 1950 door Nilda Pinto zijn opgeschreven. In deze variant heeft de koning ook wel de naam 'Shon Arey', wat een Papiamentse samenvoeging is van de Engelse naam John en het Spaanse 'el rey', wat de koning betekent (Meder & Illes 2010).

Hoe Anansi de macht weet af te pakken

Om te beginnen, zijn de oorspronkelijke Anansivertellingen dikwijls gewelddadig van aard. Zo ook het verhaal *Hoe Nanzi de koning beetnam*. Dit vertelt het verhaal hoe Anansi het paleis van de koning binnensluipt. Hij merkt dat er niemand in de buurt is en kruipt op de troon van de koning. Vervolgens doet hij zijn mantel om, en valt hij per ongeluk in slaap op de troon. Toen de koning erachter kwam wie er op zijn troon zat, beval hij zijn soldaten Anansi gevangen te nemen, in een zak te stoppen en deze in zee te werpen. Door een list wist Anansi uit de zak te ontsnappen, en een schaapherder was de ongelukkige die zijn plaats innam. Toen de koning hem later in levenden lijve zag lopen, vroeg hij hoe Anansi het voor elkaar had gekregen niet te zijn verdronken. Hij antwoordde de koning dat hij op de bodem van de zee vele schatten heeft ontdekt en dat hij nu rijk is. De koning wilde dit vervolgens ook wel en beval zijn soldaten een zak dicht te naaien en hem in zee te gooien. De koning verdronk en Anansi nam zijn plek in, en nam bezit van de eigendommen van de koning. Anansi bleef voortleven als een koning tot op de dag van vandaag. De koning is in deze vertellingen de personificatie van de machtige, maar niet altijd even intelligente tegenstander. Hij is altijd omgeven door zijn soldaten en zijn paleis, wat zijn rijkdom benadrukt. Niet alleen is de koning dom omdat hij door Anansi wordt beetgenomen, maar ook is hij verblind door hebzucht, wat uiteindelijk zijn ondergang wordt.

In *Hoe Nanzi de tijger doodde* wordt verteld hoe Anansi de tijger achtervolgde en hem doodstak. Vervolgens stroopte hij zijn vel van zijn lichaam en deed hem om. Eenmaal in het dorp aangekomen, dacht iedereen dat Anansi de tijger was en iedereen was bang voor hem. Anansi genoot van zijn macht. Beide vertellingen zijn voorbeelden van hoe Anansi de plek van de koning en de tijger – op gewelddadige wijze – weet in te nemen. Het lijkt erop dat de verhalen op deze manier uitdrukking geven aan een verlangen om zelf ook net zo machtig te zijn als de overheersers.

Hoe Anansi aan eten weet te komen

Daarnaast vertellen de oorspronkelijke verhalen dikwijls over tijden waarin er grote hongersnood heerst. Anansi krijgt het gelukkig altijd voor elkaar om voor zijn eigen eten te zorgen. Bijvoorbeeld wanneer Anansi een stuk grond wil krijgen van de koning, in *De koning geeft Nanzi een stuk grond*. Hij vraagt de koning of hij een bescheiden stuk grond mag krijgen, om eten op te verbouwen voor zijn kinderen. Veel heeft Anansi niet nodig, het mag zelfs ter grootte zijn van een koeienhuid. De koning ziet geen bezwaar in het weggeven van zo'n klein stukje grond, en schenkt Anansi de grond. Vervolgens koopt Anansi een koeienhuid, en knipt deze zo, dat het één lange reep vormt en zo een groot oppervlak kan omringen. Bij het zien van Anansi's vindingrijkheid, moet de koning lachen en besluit er maar niet tegenin te gaan.

Anansi is ook de tijger te slim af, in tijden van hongersnood. In *Nanzi helpt cha tiger avocado's plukken* biedt de spin aan om samen met Tijger avocado's te plukken. Voordat hij naar Tijger toe gaat, laat hij bij de smid een ijzeren bal smeden ter grootte van een avocado. Tijdens het plukken klimt Anansi hoog in de boom. Eenmaal in die boom, haalt hij de ijzeren bal tevoorschijn en gooit deze met grote kracht naar beneden, tegen het hoofd van Tijger, die bewusteloos raakt. Snel klimt Anansi naar beneden, waar hij alle manden avocado's meeneemt naar huis. Nog dagenlang kon zijn gezin van de avocado's eten. In dit soort verhaaltjes worden zowel de koning als de tijger als wat naïef en dommig afgebeeld; ze zijn wat onschuldiger van aard dan de verhalen waar Anansi de macht daadwerkelijk grijpt.

Hoe Anansi de tijger voor gek zet

Hoewel de tijger de gevaarlijkste is van het dierenrijk, en alle dieren bang voor hem zijn, krijgt Anansi het voor elkaar om hem een paar keer voor gek te zetten. In

Nanzi en Cha Tiger vertellen Anansi's vrienden dat ze bang zijn voor de tijger. Maar Anansi vertelt dat hij als enige inwoner van het dorp niet bang is voor hem, en dat hij het zal bewijzen. Vervolgens vertellen zijn dorpsgenoten de tijger dat hij hem belachelijk heeft gemaakt, en de tijger gaat meteen naar Anansi's huis om verhaal te halen. Eenmaal aangekomen treft hij de spin aan, die doet alsof hij ernstig ziek is. Hij doet zelfs alsof hij zó ziek is, dat als hij niet onmiddellijk een dokter ziet, hij waarschijnlijk komt te overlijden. De tijger trapt natuurlijk direct in deze val, en stelt voor dat hij hem wel naar de dokter zal brengen. Anansi mag op zijn rug klimmen. Onderweg weet Anansi nog een tak van een boom te bemachtigen, die hij als zweep gebruikt. En zo kreeg hij het voor elkaar dat hij op de rug van de tijger door het dorp reed, en deed alsof de tijger hem gehoorzaamde. De tijger stond voor gek, en het hele dorp was er getuige van.

Een andere list die de spin met de tijger uithaalt, is wederom ten tijde van een hongersnood. De tijger had zo'n honger, dat Anansi bang was dat hij hem wilde opeten. Daarom verzon hij een list. Hij riep de tijger bij zich, terwijl hij deed alsof hij een regenton omhoog probeerde te houden. Hij deed alsof hij het gewicht van de ton bijna niet meer kon houden, en dat als hij hem losliet, het hele dorp zou verdrinken. De tijger, doodsbang om zelf te verdrinken, schoot te hulp om de ton vast te houden. Met de belofte om hulp te halen, ging Anansi snel naar huis, terwijl de tijger de ton bleef vasthouden. Tot op de dag van vandaag staat de tijger daar nog, terwijl hij de ton vasthoudt.

Deze originele verhalen geven een beeld van de koning als iemand die verblind is door hebzucht, maar die bovenal dom en naïef is. Hoewel hij machtiger en rijker is dan Anansi, slaagt de spin er altijd in om grond of andere bezittingen van de koning in zijn bezit te krijgen. De tijger is in deze verhalen niet zo rijk als de koning en kampt met dezelfde problemen als Anansi, namelijk honger. Maar de tijger is groter en sterker, waardoor Anansi dikwijls bang voor hem is. Toch is ook de tijger dom en hebberig, wat hem een gemakkelijke prooi maakt voor de slimme spin.

Anansi komt naar Nederland

In de hedendaagse vertellingen over de bekende spin komen de koning en de tijger nog steeds voor. Veel van de vertellingen zijn moderne versies van de zojuist beschreven 'oorspronkelijke' verhalen, en spelen zich daarom in Suriname of de Nederlandse Antillen af. Maar ook zijn er verhalen die Anansi situeren in Nederland. Om een indruk te krijgen van het beeld dat er geschetst wordt over de Nederlander,

zijn deze verhalen het meest interessant. Deze analyse baseert zich grotendeels op de Anansitori's die zijn verzameld en geschreven door Noni Lichtveld in *Anansi tussen God en duivel* (1984). Zij heeft de Antilliaanse verhalen over Nansi en de Surinaamse over Anansi samen gebundeld. Het merendeel van deze verhalen speelt zich af in de Amsterdamse Bijlmer, een buurt met een multicultureel karakter.

Hoe Anansi de Nederlandse gierigaard met een grote mond te pakken neemt

Het verhaal *Anansi zakt uit de lucht* (in Noni Lichtvelds boek *Anansi tussen God en duivel*) gaat over de aankomst van de spin op Schiphol, in het 'welvaartsparadijs' Nederland. Hij neemt de taxi naar het huis van een vriend, die in de Bijlmer woont. De Nederlandse ongeduldigheid en directheid wordt op de hak genomen in de persoon van de Amsterdamse taxichauffeur met een grote mond. Hij wordt namelijk beschreven als 'een Amsterdamse driftkikker die zich opblies van ongeduld'. Bij aankomst verzoekt Anansi of de taxichauffeur zijn bagage naar boven wil brengen, want zijn vriend woont op de negende verdieping. De chauffeur antwoordt: 'Me-neer, da-doenemenie. Dat sitnie in onse séja-o.' 'Séja-o' is fonetisch plat Amsterdams voor cao. De ongeduldige taxichauffeur verschuilt zich dus achter de Nederlandse regelgeving. Op het moment dat Anansi hem hoort te betalen, snauwt de chauffeur in plat Amsterdams: 'Me sente mottik hebbe, ik mot oppát!'. 'Gierigaards zijn armoedzaaiers' antwoordt Anansi vervolgens in het Surinaams. Anansi verzint een list en probeert een weddenschap af te sluiten met de taxichauffeur. Hij wedt er 10 gulden om dat hij iemand vindt die zijn bagage voor hem naar boven wil brengen. 'Nixterfan! Riep Boloog en knipte alle autodeuren op slot. 'Diebe gaasje blaافت mooi hier tot ik me betaling heb!' (p. 80). Toch krijgt Anansi het voor elkaar, dat de chauffeur meedoet aan de weddenschap. Hij vermomt zich als een behulpzame buurtbewoner, haalt zijn bagage uit de auto en spint een draad helemaal van boven in de flat naar beneden, waarmee hij de bagage naar boven hijst. De taxichauffeur heeft de weddenschap verloren, en is Anansi een tientje schuldig. En zo heeft Anansi er ook nog eens een gratis taxiritje aan over gehouden.

Hoe Anansi omgaat met vooroordelen

Eten voor oma (Noni Lichtveld, *Anansi tussen God en duivel*) speelt zich eveneens af in de Bijlmer. Deze Anansitori is een variant van het bekende sprookje Roodkapje. Het dochttertje van Anansi gaat eten brengen naar oma, want zij is ziek. 'En niks geen boze wolf tegengekomen, zo zie je maar hoe veilig onze buurt tegenwoordig

Anansi's dochter als Roodkapje in de Bijlmer. **Tekening** gemaakt door Noni Lichtveld (1997, 88)

is.' (p. 89). Een dergelijke uitspraak geeft uitdrukking aan het impliciete vooroordeel dat er in Nederland heerst over het criminele karakter van de Bijlmer. Wanneer oma haar deur niet open doet, slaat Anansi's dochter alarm.

Direct komt de hele buurt nieuwsgierig kijken wat er aan de hand is. Uiteindelijk blijkt dat oma gewoon thuis is, maar dat ze met haar koptelefoon op in bed ligt en de deurbel niet heeft gehoord. Ondertussen heeft Anansi het eten dat voor oma bestemd was al opgegeten. Niet alleen de Nederlandse vooroordelen worden hier op de hak genomen, ook de Nederlandse nieuwsgierigheid moet het ontgelden.

In *De boodschappenlijst* (Noni Lichtveld, *Anansi tussen God en duivel*) wordt eveneens verwezen naar deze vooroordelen. Anansi stoort zich aan het gedrag van zijn zoon. Dit is namelijk 'vreselijk on-afrikaans' want hij legt altijd twee van zijn acht poten op tafel,

waar hij dan schoenen van het merk 'strik-die-das' (een verwijzing naar het merk *Adidas*) aan heeft zitten. Het lijkt erop dat zijn zoon hier te veel de Nederlandse onbeleefde eigenschappen heeft overgenomen. Anansi besluit zijn zoon op pad te sturen naar de winkel met een lijstje aan boodschappen die niet bestaan. Dat zou hem wel even zoet moeten houden. Eenmaal in de winkel kan de winkeljuffrouw hem ook niet helpen, maar ze weet wel dat de Nederlandse man die *nét* de auto in is gestapt hem misschien verder kan helpen. Als hij snel is, kan hij hem misschien nog tegenhouden. Hij rent naar buiten, achter de man aan. Nog voordat hij hem iets heeft kunnen vragen, roept de man in paniek uit dat hij wordt overvallen, en de politie is er snel bij om de zoon van Anansi te arresteren. Gelukkig komt M'Akoeba, zijn moeder, naar het politiebureau om de zaak uit te leggen en mag hij weer mee naar huis. Dit verhaaltje vertelt hoe Anansi zijn zoon voor de gek houdt, maar heeft ook een meer serieuze ondertoon. De onterechte arrestatie van zijn zoon is een voorbeeld van de vooroordelen waar Surinamers en Antillianen mee te maken hebben in Nederland.

Hoe Anansi omgaat met de Nederlandse regeltjes

Niet alleen Noni Lichtveld, maar ook de *Anansi Masters Foundation* zorgt regelmatig voor nieuwe Anansitori's. Op www.anansimasters.net zijn filmpjes te bewonderen waarin Anansitori's worden voorgedragen. *Anansi in Nederland* vertelt

eveneens over de aankomst van de spin in Nederland. Hij is naar Nederland gekomen om zijn Nederlands te verbeteren en komt in de Bijlmer terecht. Deze buurt is zo multicultureel, 'zelfs de politiek had het niet beter kunnen brengen'. Direct bij aankomst probeert hij een baan te vinden, maar dit lukt niet omdat hij geen sofinummer heeft. Hij vraagt zich af waarom hij zoveel papieren nodig heeft, alle Antillianen, Surinamers, Ghanezen en Nederlanders kennen hem toch? De Nederlandse regelgeving en het bijbehorende papierwerk vindt hij maar onzin. Niet alleen de regelgeving, ook de Nederlandse politiek wordt geparodieerd. Op een dag was Anansi ziek, en zijn herstel duurde zo lang, dat de verteller oordeelde: 'zelfs de verkiezingen gaan sneller'. De Nederlandse politiek wordt hier beschreven als een langzaam en log systeem, die wel graag een multiculturele samenleving tot stand wil brengen, maar het bijbehorende papierwerk vormt hiervoor een obstakel.

In *Het land van de vrijheid* (Noni Lichtveld, *Anansi tussen God en duivel*) is Anansi inmiddels volledig ingeburgerd in de Nederlandse overheidscultuur, want hij is ambtenaar geworden. En ook nog eens een erg vervelende ambtenaar. Anansi heeft in dit verhaal een andere rol gekregen dan gebruikelijk; hij treedt hier niet meer als de trickster op, maar als de anti-held. Twee Duitse herders komen aan in 'het land van de vrijheid' Nederland, waar de 'uitgekookte projectontwikkelaar Anansi' hen opvangt. Hij stuurt ze met een kluitje het riet in en laat ze allerlei vervelende klusjes doen. De Duitse herders komen erachter dat het land van de vrijheid misschien toch niet zo vrij is als ze dachten.

Deze moderne verhalen geven op humoristische en luchtige manier uitdrukking aan de moeilijkheden die Surinamers en Antillianen ondervinden bij hun komst naar Nederland. Via stereotyperingen en ironische opmerkingen wordt de Nederlander bekritiseerd. De vooroordelen jegens Surinamers en Antillianen komen dikwijls naar voren. Ook de ambtenarencultuur en politieke regelgeving, de Nederlandse ongeduldigheid, nieuwsgierigheid en gierigheid moeten het ontgelden.

Conclusie

In de loop der jaren zijn de Anansitori's behoorlijk veranderd. Anansi is van een sluwe 'trickster' die de machtige overheersers te slim af is, veranderd in een familieman die woont in de Bijlmer. (Meder & Illes 2010). Hij is ook milder geworden. In de modernere varianten van de verhalen is het niet meer nodig om in bedekte termen te spreken over de Nederlandse overheersers. Het is ook niet meer nodig om uit hongersnood uit stelen te gaan, of om de koning en de tijger te doden. Te-

genwoordig dienen de vertellingen nog steeds om een gevoel van gemeenschap te creëren (Meder & Illes 2010). Maar daarnaast zijn het verhaaltjes voor kinderen van welke afkomst dan ook, en is het publiek van de Anansitori's een stuk breder geworden.

De Nederlandse overheerser werd in de oorspronkelijke vertellingen op parodiërende wijze gekarakteriseerd als machtig maar tegelijk dom en naïef. Tegenwoordig wordt de Nederlander anders omschreven, en wordt de Nederlandse gierigheid, directheid, brutaliteit, de ambtenarencultuur en regelgeving geparodieerd. Een opvallend kenmerk van de moderne Anansitori's is de nadruk op het ontkrachten van vooroordelen. Op een humoristische manier worden er uitspraken gedaan over de vermeende criminaliteit van de Bijlmer en haar Surinaamse en Antilliaanse inwoners. De uitspraak 'De Bijlmer is zo multicultureel, zelfs de politiek had het niet beter kunnen brengen' is exemplarisch voor het soort luchtige kritiek dat deze vertellingen in zich kunnen dragen. De sarcastische toon geeft uitdrukking aan de observatie dat Nederlanders het ideaal van de 'multiculturele samenleving' hoog in het vaandel hebben staan, maar dat het soms ontbreekt aan inzichten hoe een dergelijke samenleving er uitziet en wat er zich daadwerkelijk afspeelt in zo'n gemeenschap. Om erachter te komen hoe dit eruit ziet, vormen de Anansitori's een goed begin!

Literatuur

Ferrier, J., Lichtveld, N.: *Het Grote Anansiboek*. Schoorl 1986.

Lichtveld, N.: *Anansi. De spin weeft zich een web om de wereld*. Den Haag 1984.

Lichtveld, N.: *Anansi tussen God en duivel*. Rotterdam 1997.

Meder, T., Illes, F.: 'Anansi comes to Holland. The trickster spider as dynamic icon of ethnic identity.' *Quotidian*, 2010, p. 20-63.

Pinto, N., Wim Baart: *Hoe Nanzi de koning beetnam. En andere Antilliaanse verhalen over de slimme spin*. Amsterdam 2005.

Villareal, O. *Anansi in Nederland*. Voorgedragen bij Anansi Masters Foundation [z.j.].

Tattas be like: een spottende blik op Nederlandse cultuur

Lisanne van Kesteren

Op internet de spot drijven met typische Nederlandse gewoonten en tradities. In 2014 was het aan de orde van de dag op de populaire Facebookpagina 'Tattas be like'. Wat zijn de dingen waar Nederlanders op beoordeeld worden? En wat betekent dat voor processen van Nederlandse identificatie?

De situatie die in de afbeelding hiernaast wordt weergegeven is waarschijnlijk voor veel mensen bekend: twee mensen gaan samen uit eten, waarna wordt gevraagd of de ander de helft wil overmaken. Het stereotype beeld van de gierige Hollander. Deze afbeelding is een voorbeeld van de *Tattas be like* memes die een aantal jaar geleden circuleerden op het internet. De plaatjes zijn een weergave van beelden en uitspraken die typisch zouden zijn voor Nederlanders. Deze plaatjes zijn zo populair dat ze zich als een virus via internet hebben verspreid. Ze worden om die reden wel (internet) *memes* genoemd.

De *Tattas be like* plaatjes werpen een satirische blik op gewoonten van de 'typische Nederlander', of in straattaal *tatta*. Het woord *tatta* is een verbastering van het Surinaamse woord *p'tatta*, dat 'aardappel' betekent. Tattas zijn dus aardappeleters, ofwel kaaskoppen, typische Hollanders. *Tattas be like* staat dan ook voor 'Nederlanders zijn/doen als', waarmee bedoeld wordt dat Nederlanders dingen op een bepaalde manier doen of zeggen. De oprichter van de Tattas be like Facebookpagina, *Cid* (een pseudoniem, zijn echte naam is niet bekend), is zelf half Nederlands, half Surinaams. Hij begon met het maken van de memes als een luchtige reflectie op de heftige Zwarte Piet discussie die eind 2013 speelde. De memes groeiden snel in populariteit en binnen enkele dagen had zijn Facebookpagina al meer dan 60.000 likes.

Tatta moppen op een rijtje

De memes van *Tattas be like* kunnen gezien worden als (visuele) moppen, omdat ze op een grappige manier culturele kwesties aan de kaak stellen. Er bestaan enorm veel thema's waar grappen over gemaakt (kunnen) worden. Deze **moppen-onderwerpen** zijn seks, slimheid en domheid, machtsverhoudingen, ziekte en dood, sociale pijnlijkheden en onwelvoeglijkheden, rampen en oorlogen, religie, etniciteit en cultuurverschillen, politiek en absurditeiten. De *Tattas be like* gaan eigenlijk allemaal over etniciteit en sociale en culturele verschillen, met thema's als arbeidsethos, dierenliefde, eetgewoontes, feest, gastvrijheid, gierigheid, gezondheidsmanie, tijd (op de klok leven), opvoeding, racisme, vakantie en gedrag in het verkeer.

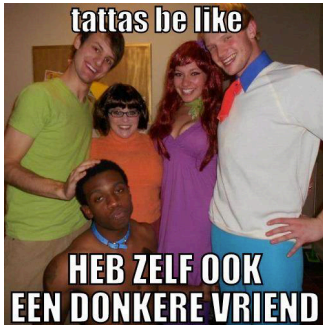
Op de **afbeelding** hiernaast wordt de Nederlandse gastvrijheid op de hak genomen. Er wordt gesteld dat Nederlanders op het moment dat zij aan het eten zijn de deur niet open doen en aan gasten vragen of zij later terug kunnen komen. De grap is hier dat dit als vreemd en ongastvrij wordt gezien. In andere culturen is het regelmatig gebruikelijker om mensen binnen te laten en uit te nodigen om mee te eten.

Onderstaande afbeeldingen zijn voorbeelden van moppen met het thema 'dierenliefde'. Dit is voor sommige Nederlanders misschien een minder bekende gewoonte. In deze grappen wordt gesteld dat Nederlanders een extreme liefde zouden hebben voor hun huisdieren. Op het linker **plaatje** is een voet te zien met daarop een datum getatoeëerd met hartjes erboven. De tekst daarbij (*Tattas be like: sterfdag van mn hamster*) stelt dat dit de datum is waarop de hamster van deze persoon is overleden. De grap is dus dat Nederlanders zo veel om hun dieren geven dat zij een tatoeage nemen om de sterfdag van hun huisdier te gedenken. Op de rechter **afbeelding** wordt een vrouw op haar tong gelikt door een hond. De tekst stelt dat

deze vrouw zegt 'Het is mijn hond maar hoor', waarmee zij zou bedoelen dat een lik van haar eigen hond niet vervelend of vies is. In sommige andere culturen worden honden echter als onrein gezien. Huisdieren zijn in Nederland daarentegen dus echt onderdeel van de familie en zouden bijna als mensen worden gezien.

Sommige *Tattas be like* memes gaan verder dan grapjes over gierigheid of huisdieren. Stereotypen uit een bredere racisme/witheid discussie worden ook in de memes aangehaald. Deze 'moppen' gaan over uiterlijke kenmerken en slavernij.

Op de linker **afbeelding** hierboven zijn vier witte mensen en één zwarte man te zien. De witte mensen kijken blij, terwijl de zwarte man een hele andere gezichtsuitdrukking toont. Hij staat ook lager dan de witte mensen en één witte man heeft zijn hand op het hoofd van de zwarte man. Hierdoor lijkt het alsof de zwarte man in letterlijke en figuurlijke zin lager staat dan de witte personen. De tekst stelt echter dat de witte mensen zeggen zelf ook een donkere vriend te hebben. Dit impliceert dat zij willen laten zien dat ze niet racistisch zijn. De mensen zijn echter verkleed als de personages uit de Amerikaanse tekenfilmserie Scooby-Doo (zie de **afbeelding** rechts). In de meme draagt de zwarte man een halsband, waaruit opgemaakt kan worden dat hij de hond Scooby-Doo uitbeeldt. Dit maakt dat de zwarte man als een dier wordt neergezet. Het plaatje is dus nog veel racistischer dan in eerste instantie lijkt.

De **afbeelding** hiernaast is een tekening van zwarte slaven met een keten om hun nek. Achter hen staat een witte man met een zweep in de aanslag, alsof hij elk moment kan uithalen. Op het plaatje staat de tekst *Tattas be like: wij passen ons altijd aan in een ander land*. Hiermee wordt verwezen naar uitspraken van Nederlanders

die vinden dat anderen zich moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur als zij in Nederland komen wonen, omdat de Nederlanders "dat zelf ook altijd in andere landen doen". In het verleden pasten Nederlanders zich echter helemaal niet aan in andere landen. Sterker nog, ze veranderden in slavendrijvers en werden dus nog extremer in hun gedragingen in plaats van dat ze zich aanpasten. Door deze afbeelding worden dergelijke uitspraken dus op een indringende manier tegengesproken.

Wat mij opvalt is dat Nederlanders niet beoordeeld worden op bijvoorbeeld de 'oranjegekte' die uitbreekt bij grote sportwedstrijden en nationalistische feesten als Koningsdag. Ook over religie of juist het gebrek aan religie en de tolerantie voor homoseksualiteit worden geen grappen gemaakt. Het lijkt mij niet waarschijnlijk dat religie of homoseksualiteit taboe-onderwerpen zijn en er daarom geen grappen over gemaakt worden, omdat de bovenstaande afbeelding over slavernij ook een taboe doorbreekt. Daarbij is het doorbreken van taboes en bespreekbaar maken van moeilijke onderwerpen zelfs een functie van humor. Wellicht worden deze onderwerpen dus niet als vreemd beschouwd of juist door buitenstaanders gewaardeerd, en is het daarom niet nodig om er grappen over te maken. Daarnaast is het opvallend dat er geen venijnige scripts worden ingezet om de typische Nederlanders te beledigen. De *Tattas be like* memes die beledigend kunnen zijn, gaan dus met name over het slavernijverleden, maar er worden geen karaktereigenschappen gebruikt, zoals lui, dom, onbetrouwbaar, crimineel, etc. De meeste memes zijn derhalve eigenlijk vrij mild en niet bedoeld als zware kritiek.

Wat zijn memes?

Om een duidelijk beeld te schetsen van de maatschappelijke betekenis die deze plaatjes hebben, is het verstandig om eerst het concept van *memes* uit te leggen. Tegenwoordig kennen veel mensen *memes* namelijk als plaatjes of filmpjes op het internet met een grappige tekst erbij, zoals ook de *Tattas be like*. Dit is echter niet de enige betekenis, want de term bestaat al sinds 1976. Bioloog Richard Dawkins stelde toen de term *meme* voor als een benadering van culturele evolutie waarin genen centraal staan (Castaño Diaz 2013, 83). Dus wat genen zijn voor de natuur, zijn memen voor de cultuur. Het zijn 'bouwblokjes' die alleen of in combinatie met andere een bepaalde culturele uiting vormgeven. Deze definitie is in de loop der jaren door verschillende academici aangescherpt en veranderd. Castaño Diaz (2013, 96) komt uiteindelijk tot de volgende definitie van het woord meme:

"A meme is a unity of information [...] that replicates by passing on via communication (one to one, one to many, or many to many). It requires a medium (channel) and an agent to be transmitted."

De alom bekende memes die via internet worden verspreid, kunnen als een onderdeel van dit grotere begrip gezien worden. Daarom definieert Castaño Diaz (2013, 97) een 'internet meme' als volgt: *"An internet meme is a unit of information (idea, concept or belief), which replicates by passing on via Internet (e-mail, chat, forum, social networks, etc.) in the shape of a hyperlink, video, image, or phrase. It can be passed on as an exact copy or can change and evolve."*

Behalve een *unit of information* worden internet memes door verschillende academici gezien als objecten die bijdragen aan het creëren van een gedeelde culturele ervaring. Zo stelt Shifman (2013a, 367) dat internet memes onderdeel zijn van populaire cultuur en **Jacob Brogan** (2017) stelt dat internet memes folkloristisch zijn. Zoals in de definitie van Castaño Diaz duidelijk wordt, kunnen internet memes verschillende vormen aannemen. Een hyperlink, een filmpje, een afbeelding of een uitdrukking waarvan het bereik enkel web-based is (dus mobiele telefoons, servers, clouds, hard disks, etc.).

Een ander belangrijk aspect van internet memes is dat ze gebruik maken van humor om hun betekenis te verspreiden. Dit komt doordat humor unieke inzichten kan geven in een gemeenschap of cultuur: humor becommentarieert heikele kwesties op een grappige wijze die op een serieuze manier minder gemakkelijk bespreekbaar zijn. Daarbij kan een gedeeld gevoel voor humor een gemeenschap dichter bij elkaar brengen. Het doel van internet memes is dan ook om bekendheid te verkrijgen zodat het verspreid kan worden in een groep (Castaño Diaz 2013, 96- 97).

Internet memes worden steeds belangrijkere objecten van wetenschappelijk onderzoek, omdat ze gebruikt kunnen worden als barometers om de gevoelstemperatuur in een samenleving te peilen. Online content speelt namelijk een steeds grotere rol in de sociale, politieke en culturele *setting*. Hierdoor zijn memes vormend geworden. Ze dragen niet alleen uit wat er al is in een samenleving, maar geven vorm aan wat er anders niet zou zijn. *Tattas* zijn hier een voorbeeld van. De 'groep' die *Tattas* genoemd wordt en zichzelf zo identificeert ontstaat pas in relatie tot de memes. Memes kunnen dan ook vorm geven aan *mindsets*, gedrag en acties van sociale groepen (Knobel & Lankshear 2007 in Shifman 2013, 365). **Miltner** (2014) stelt dat internet memes daarnaast een voorbeeld zijn van hoe de-

zelfde *content* gebruikt kan worden om sterk uiteenlopende groepsidentiteiten uit te dragen. Hoewel memes zich dus in het klein verspreiden (tussen mensen via het internet), kan de impact ervan in een samenleving erg groot zijn.

Een opvallend kenmerk van internet memes is dat ze aanleiding kunnen zijn tot zelfreflectie. Dit gebeurt ook door de *Tattas be like* plaatjes, want deze maken mensen bewust van hun eigen gewoonten. Zo zegt bedenker Cid in een [interview met *HP de Tijd*](#) dat er "helemaal niets mis [is] met deze gewoontes, het is alleen ontzettend grappig als een ander ze uitvergroot en je er bewust van maakt". Hoewel Nederlanders weten dat ze in de wereld bekend staan als gierigaards en harde werkers, staan ze bij andere gewoonten misschien minder vaak stil. Zo is zes uur etenstijd helemaal niet overal vanzelfsprekend. Door de memes kunnen *Tattas* dus iets over zichzelf leren.

Reacties op *Tattas be like*

Aan de populariteit van de Facebookpagina te zien vallen de *Tattas be like* memes goed in de smaak. Mensen herkennen zich in de weergegeven situaties of de plaatjes houden hen op een mild spottende manier een spiegel voor. De belangrijkste reden die veel mensen geven voor het succes van *Tattas be like* is dan ook dat het herkenbaar is. Zo ook het meidenforum [GirlsScene](#), die de plaatjes 'hilarisch en herkenbaar' noemt. De internet memes maken zoals gezegd gebruik van humor. Humor is heel menselijk en kan werken als een medium voor communicatie binnen en tussen groepen. Komedie, met het gebruik van stereotypen, kan echter ook functioneren als belangrijk mechanisme voor cultureel racisme (Husband 1988, 149 in Weaver 2011, 415). Weaver (2011, 422) stelt dat stereotypen sneller als waarheid worden aangenomen in een racistische denkwijze als deze getoond worden in retoriek, waaronder humor. Retoriek is de kunst van het overtuigen. Als humor wordt ingezet als retorisch middel kan het dus racisme versterken.

Bij *Tattas be like* wordt de spot gedreven met bepaalde stereotypische culturele gebruiken. Hoewel de meeste Nederlanders deze spot wel aankunnen, is er ook een groep die aanstoot aan de memes neemt. De grappen worden door sommigen als denigrerend en racistisch ervaren. Onder andere door de plaatjes over het slavernijverleden hebben de *Tattas be like* memes discussie opgeleverd. Hierover zegt Cid: "Het is natuurlijk [...] helemaal niet racistisch, het zijn gewoon grapjes over Nederlanders. Belgenmoppen maken we ook [...], dit is hetzelfde." Toch zijn de reacties op sommige memes zo heftig geweest dat Facebook heeft besloten

om de pagina offline te halen. Een voorbeeld van een reactie: "Tatta is gewoon discriminatie. Ik kan er niet tegen. Elke keer als ik het woord hoor voel ik me ge dist door een natie namelijk al die kutbuitenlanders. OOK HIEROMM STEMP PVV". Daarnaast is een petitie gestart tegen het gebruik van het woord tatta, de *petattatie*. Dit is echter niet groot geworden en het werd door veel mensen niet serieus genomen.

Hoewel de *Tattas be like* memes de spot drijven met Nederlanders, is het duidelijk dat er niet gesproken kan worden van een homogene groep. De grote groep mensen onder wie de memes in de smaak vielen en de veelzijdigheid aan reacties die de plaatjes hebben opgeleverd tonen wederom aan dat er niet gesproken kan worden over 'de Nederlandse cultuur'. Voor sommige mensen functioneren de memes als zelfreflectie en identificatie, voor anderen zijn de memes aanstootgevend en discriminerend. Toch denk ik dat de hype uit 2014 wel voor veel mensen de ogen heeft geopend en dat Nederlanders, soms op een pijnlijke manier, iets over zichzelf hebben kunnen leren.

Literatuur

Castaño Diaz, C.M. (2013): 'Defining and characterizing the concept of Internet Meme', in: *CES Psicología* 6 (2013) 2, p. 82-104.

Husband, C. (1988): 'Racist humour and racist ideology in British television, or I laughed till you cried,' in: *Humour in Society: Resistance and Control*. London, p. 149-178.

Shifman, L. (2013a): 'Memes in a digital world: Reconciling with a conceptual troublemaker', in: *Journal of Computer-Mediated Communication* 18 (2013) 3, p. 362-377.

Shifman, L. (2013b): *Memes in digital culture*. Cambridge.

Weaver, S. (2011): 'Jokes, rhetoric and embodied racism: A rhetorical discourse analysis of the logics of racist jokes on the Internet', in: *Ethnicities* 11 (2011) 4, p. 413-435.

In memoriam Marie van Dijk (7-11-1943 – 27-9-2017)

Op 27 september 2017 is onze collega Marie van Dijk overleden; zij was vanaf 1 mei 1979 tot haar pensionering op 1 januari 2006 werkzaam op het Meertens Instituut.

Voordat ze hier werd aangenomen, had zij de ulo doorlopen, enkele losse baantjes gehad, avondgymnasium alfa gedaan, een studie Musicologie gedaan (UvA, 2 jaar), en een studie Geschiedenis afgerond (UvA, VU). Daarop volgden zeven jaar docentschap aan een mavo en een avondcollege havo-vwo. In 1979 werd zij door J.J. Voskuil, hoofd van de afdeling Volkskunde, en de van de radio bekende balladenverzamelaar Ate Doornbosch aangenomen als administratief ambtenaar C 1e klas. Ze begon als documentatie-medewerker, maar werd later als wetenschappelijk medewerker aangesteld, bij de liedgroep van de afdeling volkskunde van het toenmalige Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde. Ton Dekker was jarenlang haar afdelingshoofd.

Binnen het gebied van het Nederlandse lied lag haar hart bij verhalende volksliederen: de balladen. Maries grote passie was muziek – ze kon op gehoor een melodie in notenschrift noteren, ze zong en ze speelde niet onverdienstelijk trekkzak / accordeon. Maar ze deed meer...

Voor het *Volkskundig Bulletin* van 1981 schreef Marie een artikel over de straatzangpraktijk in vooral de vroege twintigste eeuw, waarvoor ze waardevolle archiefvondsten bijeenbracht: 'Het beleid van de Amsterdamse overheid ten aanzien van straatmuzikanten 1900-1980'. In datzelfde tijdschrift publiceerde ze in 1993 een artikel over de 'volksliederen' die vóór het volk werden geschreven, zoals die van Betje Wolff en Aagje Deken, en de vandaag de dag ook nog wel bekende

liederen van Jan Pieter Heije (de Zilvervloot): 'Sporen van een beschavingsoffensief. De "stichtelijke toon" in het profane Nederlandse lied van de achttiende en negentiende eeuw'. Verder maakte ze ook aankondigingen en recensies voor het *Volkskundig Bulletin*.

Met onder meer Ate Doornbosch, Ton Dekker en Henk Kuijer was ze redacteur van de reeks *Onder de groene linde* (1987-2008), waarin de verhalende liederen uit de mondelinge overlevering, verzameld door Ate Doornbosch en Will Scheepers, zijn opgenomen.

Gezien haar voorliefde voor balladen is het niet vreemd dat ook volksverhalen haar sterk aanspraken. In het themanummer *Van mondeling verhaal tot themapark: de waardering en receptie van sprookjes* van het tijdschrift *Volkskundig Bulletin* (24 (1998),2) verscheen haar artikel 'Zeg, Roodkapje...; parallellen tussen volksverhalen en volksliederen'.

Bij het afscheid van Ton Dekker van het Meertens Instituut verscheen het themanummer *De discipline van het dagelijks leven* van het *Volkskundig Bulletin* (25 (1999), 2/3), waarvoor Marie het artikel 'Berend Botje in Lombok: traditionele Nederlandse liedjes en versjes als bron van inspiratie voor kinderen van allochtone afkomst' schreef.

Van 1998 tot en met 2001 heeft ze samen met Theo Meder binnen het project TCULT veldwerk verricht in de multiculturele wijken Lombok en Transvaal in Utrecht, waar verhalen en liedjes zijn verzameld onder Nederlanders, Turken, Marokkanen, Surinamers en andere ethniciteiten. Dat resulteerde in 2000 in de verzamelbundel, samen met Theo Meder, *Doe open Zimzim: verhalen en liedjes uit de Utrechtse wijk Lombok*. Haar artikel "'Je kan mijn onderbroek niet zien, want ik heb 'm niet aan": scatologie, seksualiteit en gruwel in de Lombokse kindermoppen' verscheen in de essaybundel *Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...': volkskundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok* (2001). In de concluderende slotbundel van het TCULT-project, *Een buurt in beweging: talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal* (2002), verschenen haar bijdragen 'Waarom klinkt oriëntaalse muziek zo vreemd in Westerse oren?' en "'k Heb mijn vader opgegeten en mijn moeder opgedronken": de (on)bekendheid met andermans liedrepertoire'. Het verzamelde materiaal en de hoeveelheid publicaties kunnen als indicatief gelden voor het enthousiasme dat het TCULT-project bij haar opriep.

Voor *Verhalen van stad en streek: sagen en legenden in Nederland* (2010) schreef Marie van Dijk een achttal lemma's.

We herinneren ons Marie als iemand met een geheel eigen gevoel voor humor, een collega die niet senang was met moderne apparatuur (zoals de computer), en die niet altijd even gemakkelijk was in de omgang met collega's. Ze wist vergaderingen vaak te bekorten door een raam open te zetten voor frisse lucht, ook als het 10 graden onder nul was. Tijdens het veldwerk in Lombok werden Theo Meder en Marie van Dijk door bewoners regelmatig aangezien voor een ouder echtpaar – een feit waar Marie enorm om kon lachen.

Theo Meder

Martine de Bruin

Publicaties Marie van Dijk

Het beleid van de Amsterdamse overheid ten aanzien van straatmuzikanten 1900-1980. *Volkskundig bulletin* 7 (1981) 143-161

Spel en speelcultuur in de negentiende eeuw: een onderzoek naar vrijetijdsrelicten in boedelinventarissen. *Volkskundig bulletin* 9 (1983) 53-81

"Er wordt gekust bij het leven!" *Correspondenten contact* 37 (1985) 12-14

Boeken in boedelinventarissen. *Dokumentaal* 18 (1989) 30-32

Sporen van een beschavingsoffensief: de 'stichtelijke toon' in het profane Nederlandse lied van de achttiende en de negentiende eeuw. *Volkskundig bulletin* 19 (1993) 182-207

Zeg, Roodkapje...: parallellen tussen volksverhalen en volksliederen. *Volkskundig bulletin* 24:2 (1998) 296-331

Berend Botje in Lombok: traditionele Nederlandse liedjes en versjes als bron van inspiratie voor kinderen van allochtone afkomst. *Volkskundig bulletin* 25:2/3 (1999) 315-339

Doe Open Zimzim. Verhalen en liedjes uit de Utrechtse wijk Lombok. (Samen met Theo Meder) 2000

"'Je kan mijn onderbroek niet zien, want ik heb 'm niet aan': scatologie, seksualiteit en gruwel in de Lombokse kindermoppen' verscheen in de essaybundel *Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...': volkskundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok* 2001, 89-101

'Waarom klinkt oriëntaalse muziek zo vreemd in Westerse oren?' en "'k Heb mijn vader opgegeten en mijn moeder opgedronken": de (on)bekendheid met ander-mans liedrepertoire. in: *Een buurt in beweging: talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. Red. Hans Bennis [et al.]. 2002

Traditionele (dans)liedjes in het Utrechtse Lombok. *Respons* 5 (2002) 35-44

Naschrift bij Engelland [Witte zwanen, zwarte zwanen]. *Onze taal* 71:11 (2002) 305

Sint Maartenszingen:

http://www.meertens.knaw.nl/feesten/sintmaartenszingen_old.html

Bedelliedjes en Sint Maarten. *Bulletin Vereniging van Vrienden Martinikerk* 21 (2004), 18-36.

Onder de Groene Linde. Verhalende Lieder en Liederen uit de mondelinge overlevering. Deel 4: Liederen over sociale verschillen tussen gelieven. 2008.

Verhalen van stad en streek: sagen en legenden in Nederland. 2010

Biervliet - Willem Beukels 427-428

Boxtel - Het Heilig Bloed van Boxtel 484-485

Handel - Onze-Lieve-Vrouw van Handel 495-496

Oirschot - De heilige non van Oirschot 509-511

Ommel - Onze-Lieve-Vrouw van Ommel 511-512

Oss - De Willibrordspuit 512-513

KORT NIEUWS

Vertelagenda

Op de site van de **Stichting Vertellen** staat altijd een geactualiseerde **vertelagenda** met voorstellingen en evenementen.

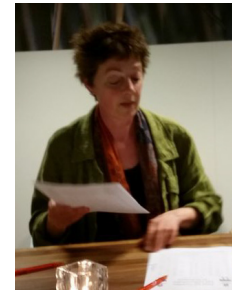
Erfgoedevent in de Brabanthallen, Den Bosch, 5-7 april 2017

Van 5 tot 7 april werd er in de Brabanthallen te Den Bosch het Erfgoedevent gehouden. Dat erfgoed bleek vooral materieel erfgoed in te houden waar vooral restaurateurs hun stands hielden met dakpannen, ornamenten, verf en schrootjes. De Stichting Vertellen was uitgenodigd om het immaterieel erfgoed voor haar rekening te nemen. Drie dagen lang maakten vertellers hun opwachting en vertelden afwisselend voor kleine en grote groepen luisteraars. Drie dagen lang zorgde Theo Meder aan het eind van de dag voor de pubquiz over Volksverhalen in Nederland. De pubquiz moest het kennismoment vormen, en dat is wel gelukt: de vragen bleken voor het algemene publiek be-

Een deel van het publiek tijdens de pubquiz op vrijdag

hoorlijk moeilijk, en er moest veel uitleg bij de antwoorden gegeven worden. Het zal niet verbazen dat in de drie dagen er telkens een verteller de hoofdprijs – een grote fles kabouterbier – wist op te strijken, achtereenvolgens: Walter Roozendaal, Melanie Plag en Mieke Aalderink.

Walter Roozendaal, Melanie Plag en Mieke Aalderink

Beauty and the Beast (2017)

De film is een remake van de geanimeerde Disney-versie, wat betekent dat ook hier de klok en de kandelaar tot leven komen. Door de vele liedjes is het bijna een musical,

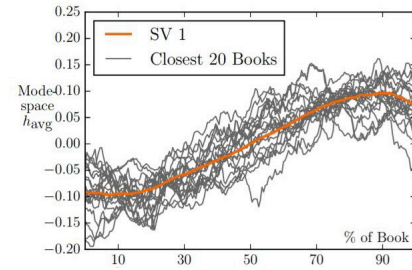
waarbij de zangstem van Emma Watson (Belle) opmerkelijk helder en zuiver is. De plot is dramatischer en sentimenteler dan het oorspronkelijke sprookje. De film blinkt vooral uit door de prachtige vormgeving.

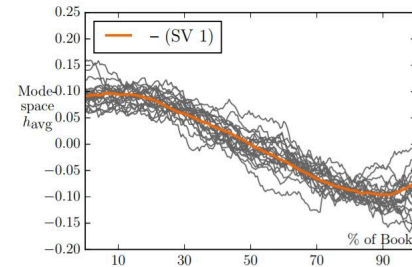
Emotionele curves (2016)

In 2016 publiceerde Andrew J. Reagan met enkele collega's een artikel over emotionele ups en downs in verhalen. Ze baseerden zich daarbij op Engelstalige romans die regelmatig van het digitale project [Gutenberg](#) worden gedownload. Ze hebben 1327 teksten geanalyseerd op emoties en kwamen uit op zes basisstructuren waarop verhalen het meest gebouwd zijn. Het artikel is dan ook toepasselijk getiteld: 'The emotional arcs of stories are dominated by six basic shapes'.

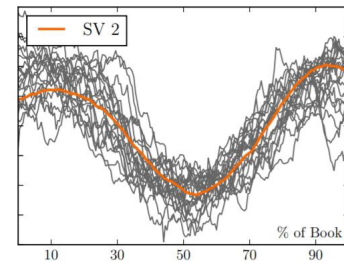
De zes meest voorkomende patronen zijn: rise, fall, fall-rise, rise-fall, rise-fall-rise en fall-rise-fall. Deze emotionele curves op basis van *sentiment analysis* zien er aldus uit:

1. RISE; dit is het typische verhaal van krantenjongen tot miljonair. In het geval van een sprookje zou men kunnen denken aan Het Dappere Kleermakertje, die het door bluf en geluk schopt van kleermaker tot koning.

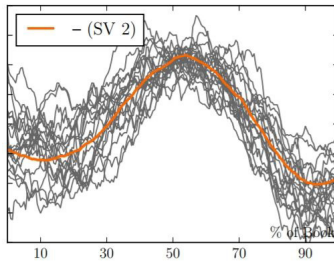

2. FALL; de tragedie is hier het meest typerende genre. Als voorbeeld kan men denken aan de tragische liefdesgeschiedenis van Romeo en Julia. Het heeft er alles van weg dat de sage of het sprookje van Het Vrouwtje van Stavoren ook tot deze categorie behoort: de hoogmoedige rijke koopvrouw vervalt immers tot de bedelstaf.

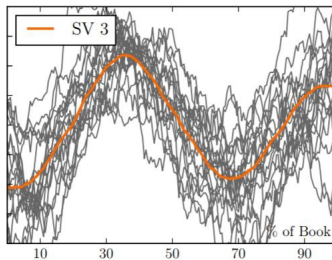

3. FALL – RISE: in het artikel wordt het simpele voorbeeld gegeven van een man die in een gat valt en er weer uit klimt. Waarschijnlijk valt onze legende van Beatrijs ook in deze categorie: de vrome non gaat in de wereld door een diep emotioneel dal, maar alles komt uiteindelijk weer

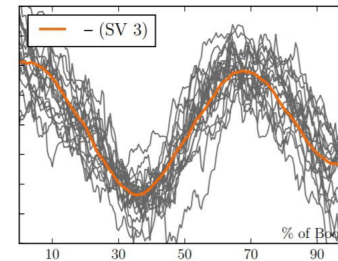
goed mede dankzij de hulp van Maria. Een eenvoudig sprookjesvoorbeeld zou Roodkapje in de Grimm-versie kunnen zijn: het onbezonnen kind lijkt in de buik van de wolf ten onder te gaan, maar wordt uiteindelijk toch nog gered.

4. RISE – FALL: als typisch voorbeeld geldt hier de mythe van Icarus, die met zijn vleugels opsteeg naar de zon, totdat door de hitte de was smolt waarin de veren vastzaten, en hij ter aarde stortte.

5. RISE – FALL – RISE: in het artikel wordt het sprookje van Assepoester als voorbeeld gegeven. De emoties zijn heel positief tijdens het bal, maar de onttovering na middernacht is een domper op de vreugde. Met haar uitverkiezing door de prins loopt het verhaal weer positief af. Het heeft er alle schijn van dat bijvoorbeeld het verhaal van het leven van Jezus volgens een gelijkaardige curve verloopt: succes – veroordeling/ kruisiging – opstanding.

6. FALL – RISE – FALL: in het artikel wordt hier de mythe van Oedipus als voorbeeld gegeven. De koningszoon wordt aanvankelijk verstoten en doodt later – zonder het te weten – zijn vader. Nadat hij Thebe heeft verlost van een terroriserende sfinx klimt hij op tot koning en trouwt hij – wederom zonder het te weten – zijn moeder. Als hij achter de waarheid komt, steekt hij zichzelf de ogen uit en zwerft hij rond als banneling.

Aan de ene kant is het opmerkelijk dat computer-analyse deze elementaire patronen op het spoor is gekomen. Aan de andere kant is het eigenlijk een bevestiging van wat een verteller wel weet: elk goed verhaal is een sequentie van emotionele hoogte- en dieptepunten. Want alle zes patronen representeren een eenvoudig of iets complexer patroon met hoog en laag erin. De zes patronen suggereren wel duidelijk de noodzaak tot dynamiek, en men kan zich afvragen: bestaan er geen goede verhalen zonder zo'n uitgesproken dynamiek? En let wel: het gaat niet zozeer om inhoudelijke plotwendingen, als wel om de afwisseling van positieve en negatieve emoties. Niettemin kan men zich afvragen: bestaan er onder de succesvolle verhalen en romans geen *flatliners*? Als suggestie werd mij gedaan: de romancyclus *Het Bureau* van J.J. Voskuil. Het is zeker waar dat deze succesvolle romans inhoudelijk vrij gelijkmatig voortkabbelen. Maar *sentiment mining* zal moeten uitwijzen of deze romans op het terrein van de emoties ook zo vlak zijn. Dan nog zal onderzoeker Reagan samen met zijn team kunnen volhouden dat de zes gevonden patronen toch wel de grootste gemene delers vormen in het onderzoek, en dat 'flatliners' wel mogelijk zijn, maar een kleine minderheid vormen.

Nieuwe route SagenJager.nl (2017)

Heeft u zin om de oude Domstad eens op een andere manier te bekijken? Loop dan mee met de **Sagenjager** en laat u dan verrassen door de grote verscheidenheid aan verhalen die in Utrecht de ronde doen. De nieuwe wandelroute genaamd '**Kleurrijk Utrecht**' staat nu online! De route loopt door het centrum van de stad, en begint en eindigt bij Utrecht Centraal station. In deze route zijn veel verschillende verhalen opgenomen, die variëren van oude legenden tot moderne broodjeapverhalen over de Utrechtse studenten en sprookjes uit Turkije en Marokko. Bovendien zijn alle verhalen niet alleen te lezen, maar ook te beluisteren, zodat u optimaal van de vertelervaring kunt genieten. In de *Nieuwsbrief* (november 2017) van het Meertens Instituut vertelt de maakster Lianne van Kesteren wat meer over **ingemetselde nonnen zoals Suster Bertken**.

Noni Lichtveld (1929-2017)

Noni Lichtveld werd in 1929 in Abcoude geboren als dochter van een Nederlandse moeder en een Surinaamse va-

der, Lou Lichtveld (1903-1996), die vooral bekend was onder zijn schrijversnaam Albert Helman.

Na o.m. een tekenopleiding aan de Rietveld Academie in Amsterdam ontwierp ze kostuums en kleding voor toneelgezelschappen, en in 1959 de Surinaamse vlag.

De verhalen over Anansi de spin in haar eerste twee boeken (*Anansi, de spin weeft zich een web om de wereld* (1984) en *Anansi en die andere beesten* (1985)) zijn verhalen die ze van tantes en anderen, waaronder schrijver Edgar Cairo, hoorde.

Samen met Gerda Havertong kreeg ze in 1987 de E. du Perronprijs voor de instandhouding en verspreiding van de verhalen over Anansi.

In 1988 maakte ze met drie andere vrouwen een studiereis naar Ghana om op zoek te gaan naar de herkomst van Anansi.

In *Verhalen van Surinaamse schrijvers* (1989) verscheen een nieuw Anansiverhaal, en in 1997 verscheen *Anansi tussen god en duivel*. Voor *Het grote Anansiboek* van Johan Ferrier (1910-2010), dat in 2010 werd uitgegeven ter gelegenheid van zijn honderdste verjaardag, maakte ze nieuwe illustraties in kleur.

Advertenties

**Verhalenverteller
Mirjam Mare**

**www.mareverhalen.nl
073-6126981**

Orale tradities staan expliciet genoemd in de UNESCO Conventie voor de Bescherming van het Immaterieel Erfgoed. Ook Nederland heeft zijn handtekening gezet onder deze conventie en belofde daarmee het immaterieel erfgoed in het koninkrijk in kaart te brengen en een Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland samen te stellen.

Die taak is in handen gegeven van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE). Groepen mensen, die hun traditie willen beschermen en doorgeven aan jongere generaties, kunnen een voordracht doen voor de Nationale Inventaris. Wie daar meer over wil weten kan terecht op:

www.immaterieelerfgoed.nl

A photograph of Kees van Wanrooij, a man with a beard and a large, fluffy hat, wearing a red jacket. He is gesturing with his hands as if speaking or performing.

Kees van Wanrooij

www.rojewolf.nl

0640952225

Verhalen voor jong en oud.

Van Griekse mythen tot
Keltische sprookjes

A photograph of Carol Popelier, a man with a mustache and long hair, wearing a dark jacket. He is gesturing with his hands as if speaking or performing.

Mythologie & Werkelijkheid

eeuwenoude mythen vol actualiteit

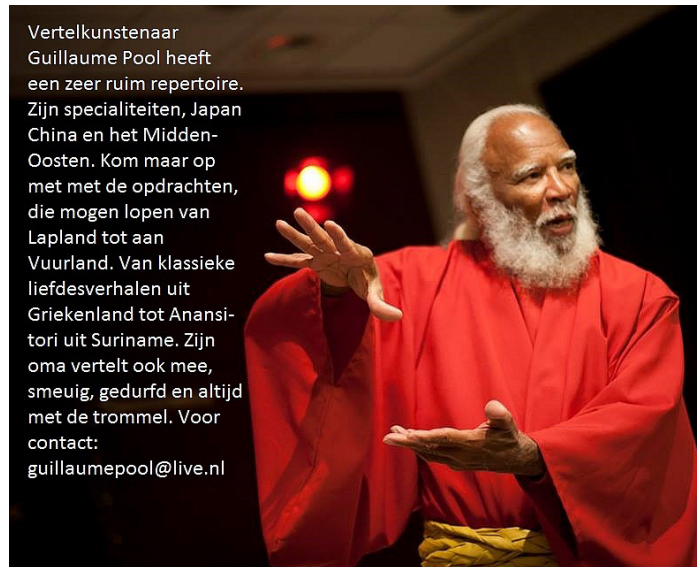
verhaal, literatuur, kunst & geluid

Carol Popelier, voordrachtskunstenaar

caroolpopelier@verhaalapart.nl

www.verhaalapart.nl

tel. 073-6129236

A photograph of Guillaume Pool, an older man with a long white beard, wearing a red robe. He is gesturing with his hands as if speaking or performing.

Vertelkunstenaar
Guillaume Pool heeft
een zeer ruim repertoire.
Zijn specialiteiten, Japan
China en het Midden-
Oosten. Kom maar op
met met de opdrachten,
die mogen lopen van
Lapland tot aan
Vuurland. Van klassieke
liefdesverhalen uit
Griekenland tot Anansi-
tori uit Suriname. Zijn
oma vertelt ook mee,
smeuig, gedurfd en altijd
met de trommel. Voor
contact:
guillaumepool@live.nl

**verhalenwandelingen
muzikale verhalen
vertelconcerten**

www.gottfridvaneck.nl

*Hilli vertelt...
Hilli Arduin is
vertelkunstenaar.
Met haar sprekende
lichaamstaal
met haar expressieve mimiek,
en
met haar meeslepende woorden
neemt zij haar luisteraars mee
in de magie van haar verhaal.
Verhalen van ver en dichtbij
uit
noord-zuid-oost-west.*

Contact: h.f.arduin@gmail.com

VEERLE
ERNALSTEEN

VERHALEN uIT
VERSCHILLeNDE
WINDSTREKEN

veerle.ernalsteen@algehoord.be

FRIS
EIGENZINNIG EN
MET HUMOR

Abe de
Verteller

Verhalen met kracht gebracht
www.abedeverteller.nl

Met niet veel meer dan zijn stem en zijn expressieve lijf, sleurt deze verteller je mee in een betoverde en betoverende wereld...

www.godfriedbeumers.nl info@godfriedbeumers.nl

Douwe Kootstra

Sterke verhalen uit de enorme schatkist
van de mysterieuze Friese Wouden.

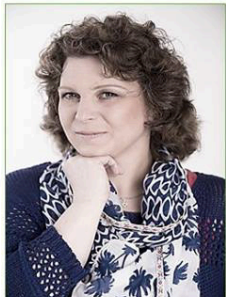
www.douwekootstra.nl

"Verhalen zijn het smeerolie van de maatschappij"

*krachtige woorden
sterke verhalen*

Dit eeuwen oude ambacht dat mensen amuseert, doceert en verbind. Het brengt mensen tot nieuwe inzichten en daarmee tot creatieve oplossingen voor hun dagelijkse uitdagingen.

Wij helpen jou daar graag bij!

Eveline Masetti:

- Narratief Coach
- Persoonlijk Afscheidsbegeleider
- Geestelijk begeleider
- Verhalenverteller
- Vieringen, Bijeenkomsten en Rituelen

Eveline@krachtigewoorden.com
06 105 715 60

Giovanni Masetti:

- Verhalenverteller
- Creatieve projecten
- Workshops voor particulieren en bedrijven
- Vertelvoorstellingen op maat
- Evenementen organisatie en advies
- Dagvoorzitter/Presentator

giovanni@sterksteverhalen.com
06 428 001 10

www.krachtigewoorden.com
www.sterksteverhalen.com

Mieke Alderink

maakt verhalen tot verrassende voorstellingen voor jong en oud
helpt leren vertellen in het onderwijs

www.verteller.com
mieke.verhalen@home.nl
073 5324554

Een theateroptreden van **BLUE DEW** is een reis door het oude Ierland

IERSE VERHALEN EN MUZIEK

Boekingen: 038 4230 411 bluedew@planet.nl www.bluedew.nl

**Verhalen en workshops
voor kinderen en andere grote mensen**

Melanie Plag
06 814 362 00
info@babboes.nl
www.babboes.nl

Babboes
heeft iets te vertellen...

**Een open oor
voor verhalen.**

Jan Swagerman,
verhalen versteller, narratief coach,
verhalenjager

info@janswagerman.nl www.narratievecoaching.nl

WIJNAND STOMP/Mister Anansi
Verhalenmaker & Meesterverteller
Info:
PUURee management
020-6673200
Theaterbureau Het Verteltheater
030-2723022
www.wijnandstomp.nl

GERY GROOT ZWAAFTINK
Troubadour/verhalenverteller

Liedjes, korte verhalen, sagen en legendes, sprookjes, streckverhalen, Griekse en Ierse mythen en legendes, ballades en gedichten. Als intermezso in avondvullend

adres: almenseweg 53, 7251 HN Vorden
info: www.gerygrootzwaaftink.nl
email: info@gerygrootzwaaftink.nl
tel: 0575-553402/ 06-28526262

**PARAPLU
VERTELLINGEN**

FOTO © NOORTJE PALMERS CULTUURMARKT VLAANDEREN

PARAPLUVERTELLINGEN
zijn altijd boeiend...
doodgewoon geborgen
onder de kleine paraplu
luisteren naar minutenverhaaltjes
of op een bijzondere manier
onder een grote paraplu
luisteren naar langere verhalen...

INFO & BOEKINGEN
info@devertelvalies.be
www.devertelvalies.be

Overall thuis,
nergens een plek

Marcel van der Pol
Verteltheater (Ned, Eng, Du)

www.KERIDWEN.nl
marcel@keridwen.nl
+31 6 506 802 13

verhalen
koffer

Hermine vertelt verhalen
aan jong en oud.
Dat doet zij bij scholen,
bibliotheken
en feestjes,
maar ook bij bedrijven.

Nu ook workshops!
Leer de kunst van
het verhalenvertellen.

www.verhalenkoffer.nl

verhalen
koffer

www.verhalenkoffer.nl

Kinderen zijn gek op verhalen en menig docent gebruikt verhalen om zijn leerlingen iets bij te brengen. Echte vertellers zijn kunstenaars en de vertelkunst is overal ter wereld van groot belang.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed heeft lesmateriaal ontwikkeld over deze orale traditie, voor de hoogste klassen van de basisschool en de laagste klassen van het voortgezet onderwijs.

Op de website www.volkscultuur.nl staat onder educatie/lesbrieven een lesbrief over verhalen en verhalen vertellen. Wie dieper op de vertelkunst wil ingaan en er een project van wil maken, kan terecht op educatie/verhalen vertellen. Daar staat een uitgebreid lespakket met een handleiding voor het verhalen vertellen van Jan Swagerman, een docentenhandleiding voor multicultureel vertellen, een handleiding voor de kinderen over hetzelfde onderwerp en zo'n zelfde set handleidingen om verhalen nog aantrekkelijker te maken. Al het materiaal kan gratis worden gedownload.

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed